

Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kod Koprivnice

Frükarolingische Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš bei Koprivnica

Izvorni znanstveni rad
Srednjovjekovna arheologija

*Original scientific paper
Mediaeval archaeology*

UDK/UDC 904:623.444(497.5Koprivnica)''07/08''*904:739.73(497.5Koprivnica)''07/08''

Primljeno/Received: 31. 03. 2004.

Prihvaćeno/Accepted: 01. 06. 2004.

Dr. sc. TAJANA SEKELJ IVANČAN
Institut za arheologiju
Ulica grada Vukovara 68
HR – 10000 Zagreb
tajana.sekelj-ivancan@zg.htnet.hr

Prigodom radova na eksploataciji šljunka na šljunčari Jegeniš, sjeveroistočno od Koprivnice, slučajno je u proljeće 2002. g. pronađeno željezno koplje. Koplje je listolikog oblika, s tuljcem za usađivanje drvenog drška. Na ukrašenom tuljcu nalaze se dva bočna krilca. Koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš prema oblikovnim značajkama datira se u razdoblje od posljednje trećine 8. st. do samog početka 9. st. Tijekom daljnjeg iskorištavanja na približno istom položaju, pronađeni su ostaci životinjskih kostiju te fragmentirani dijelovi ljudskih lubanja. Iako je koplje pronađeno na šljunčari uz rijeku Dravu, s obzirom na ostale slučajne nalaze kao i na osnovi prostorne rasprostranjenosti istodobnih slučajnih nalaza u okolici, pretpostavlja se postojanje groblja na tom mjestu koje je uništeno eksploatacijom šljunka.

Ključne riječi: koplje s krilcima, Koprivnica, Drava, groblje, Franci, ranokarolinški horizont

Im Verlauf der Kiesförderung in der Kiesgrube Jegeniš nordöstlich von Koprivnica wurde im Frühjahr 2002 zufällig eine Eisenlanze gefunden. Die Lanze ist blattförmig, mit einer Tülle zur Befestigung des hölzernen Schafts. An der verzierten Tülle befinden sich seitlich zwei Flügeln. Die Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš wird in die Zeit zwischen dem letzten Drittel des 8. und dem Beginn des 9. Jahrhunderts datiert. Im Laufe der weiteren Kiesförderung wurden auf ungefähr derselben Lage auch Überreste von Tierknochen sowie Fragmente menschlicher Schädel freigelegt. Obwohl die Lanze in der Kiesgrube nahe der Drau gefunden wurde, vermutet man aufgrund der anderen Zufallsfunde aus der gleichen Zeit und deren in dieser Umgebung liegenden Verbreitungsgebiete, daß sich an dieser Stelle ein Gräberfeld befand, das durch die Kiesförderung zerstört wurde.

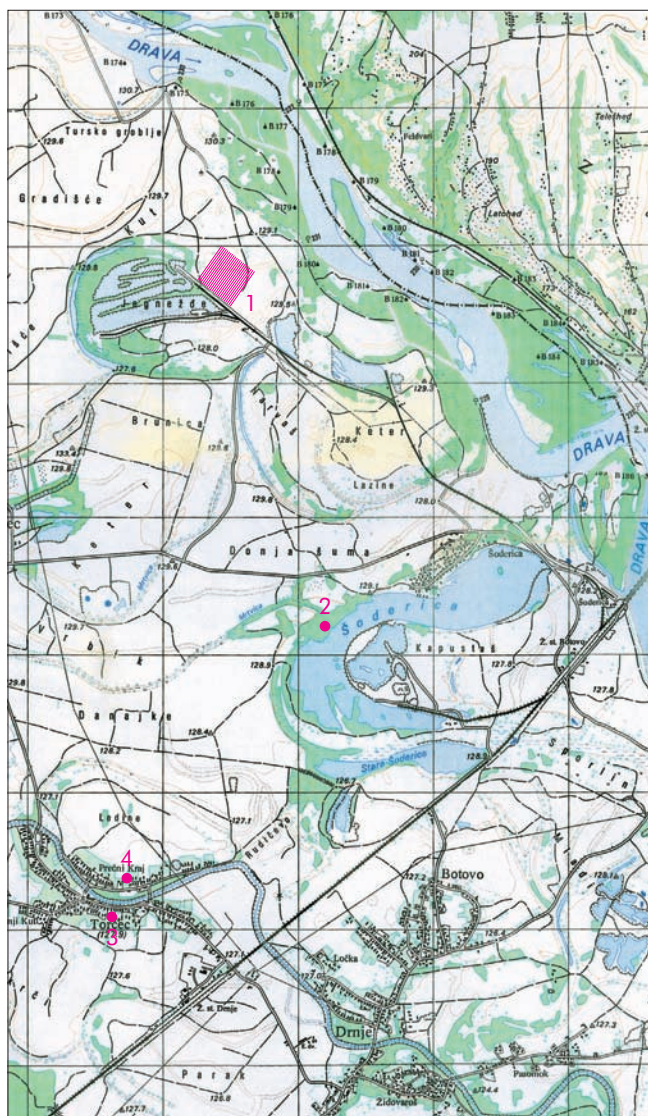
Schlüsselwörter: Flügellanze, Koprivnica, Drau, Gräberfeld, Franken, frühkarolingische Zeit

Višegodišnja rekognosciranja i reambuliranja uže i šire okolice grada Koprivnice te intenzivna suradnja Instituta za arheologiju, Muzeja grada Koprivnice i lokalnih entuzijasta okupljenih oko Društva za povjesnicu i starine Torčec, rezultirala je tijekom 2002. g., između ostalog, i dojavom o slučajno pronađenom željeznom koplju. Prigodom radova na eksploataciji šljunka na Bilokalnikovoj šljunčari Jagne(ž)đe, Jagneđe ili, kako ju mještani najčešće nazivaju, Jegeniš, sjeveroistočno od Koprivnice slučajno je krajem travnja 2002. g. pronađeno željezno koplje¹ (karta 1., 1; karta 2., 1) (SEKELJ IVANČAN, 2003., 81.-82.).

Po čitavom koplju vidljivi su tragovi duljeg boravka u rijeci ili šljunčanom, odnosno pjeskovitom okružju u vidu većih nakupina šljunka i pijeska. Zbog toga je koplje dobro očuvano. Bodilo koplja je listolikog oblika sa slabo naglašenim središnjim bridom. S obje strane bodila koplja, po sredini njegova donjeg dijela, vidljiv je motiv riblje kosti i meandra. Na njega se nadovezuje očuvani tuljac za usađivanje drvenog drška, odnosno motke. U donjem dijelu, na mjestu gdje se koplje nasađuje na drvenu motku, tuljac ima dva bočna, nasuprotno postavljena krilca (sl. 1., a-b; T. 1.). Mali očuvani ostatak drva drži se za stijenke tuljca, dok je dio težine 2,2 grama izvađen radi daljnjih analiza.²

1 Koplje se nalazi u privatnom vlasništvu kod Ivana Zvijerca iz Torčeca, Podravska 9, kojem najsrdačnije zahvaljujemo na obavijestima i ustupljenim podacima o tom nalazu.

2 Namjera je bila predati očuvane ostatke drva u Institut «Ruder Bošković» u Zagrebu kako bi se provela analiza C 14 radi dobivanja dodatne potvrde o starosti koplja, ali zbog male količine uzorka to nije bilo moguće.

Karta 1. – Približni položaj na šljunčari Jegeniš s kojeg potječe koplje s krilcima i odnos prema ostalim poznatim položajima s kojih potječu istodobni slučajni nalazi: 1. – položaj Jegeniš; 2. – približan položaj s kojeg potječe sax; 3. – Blaževo pole 6 u Torčecu; 4. – Ulica braće Radića 29 a (Hrvatska Geodetska uprava, karte «Hlebine» i «Ušće Mure», mjerilo 1:25000)

Karte 1 - Annähernd bestimmte Position der in der Kiesgrube Jegeniš entdeckten Flügellanze und Verhältnis zu den anderen bekannten Stätten, in denen Zufallsfunde aus der gleichen Zeit entdeckt wurden: 1. – Lage Jegeniš; 2. – Annähernd bestimmte Schicht, aus der der Sax stammt; 3. – Blaževo pole 6 in Torčec; 4. – Ulica braće Radića 29a (Staatliche Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien, Karte «Hlebine» und «Ušće Mure», Maßstab 1:25000)

Ostaci drva izvađenog iz tuljca koplja (sl. 3.) dani su na ispitivanje³ koje je pokazalo da se nedvojbeno radi o vrsti bijelog ili običnog (?) jasena (*Fraxinus excelsior* L.), drva koje je izuzetno pogodno za obradu. Ista vrsta drveta od kojeg je izrađena motka ustanovljena je i kod koplja iz Cetine (KATALOG, 2000., 254.).

3 Analizu je provela dr. sc. Metka Culiberg, znanstvena savjetnica Biološkog instituta «Jovana Hadžije» ZRC SAZU u Ljubljani. Ovom joj se prigodom najsrdačnije zahvaljujemo.

Duljina čitavog koplja je 48,5 cm, od čega je 13,5 cm duljina tuljca, a 35 cm duljina lista. List je u presjeku slabo naglašeni uski romb debljine 0,5 cm, a najveća širina mu je 5,5 cm. Promjer donjeg dijela tuljca na mjestu gdje se nasadiavao na motku je 2,7 cm, sužava se prema listu i tu mu je promjer 1,5 cm. Dubina očuvanog utora na tuljcu za umetanje drvene motke je 12,3 cm. Ukupan raspon krilaca je 7,3 cm, dok je širina svakog krilca 2,3 cm. Na mjestu gdje su krilca spojena na tuljac, njihova visina iznosi 3,3 cm, a debljina 0,4 cm. Težina koplja je 492 grama.

Koplja s krilcima smatraju se najkarakterističnijim oružjem karolinškog tipa i vremena. Na području teritorija Republike Hrvatske nalazi koplja s krilcima su relativno rijetki. Do sada je pronađeno nekoliko primjeraka koji su svi opredijeljeni u karolinško razdoblje.

Prema oblikovnim značajkama najbliža analogija koplja iz šljunčare Jegeniš je nalaz veoma dobro očuvanog koplja s krilcima iz Cetine kod Trilja, slučajno pronađenog u koritu rijeke 1993. g., na riječnom prijelazu (karta 2., 2). Šiljak koplja je oblika lovorova lista i damasciran je. U donjem dijelu kaneliranog tuljca okruglog presjeka, nalaze se dva nasuprotna krilca, na krajevima ukrašena kanelurama. Ispod jednog krilca očuvana je rupica za klin koji je drvenu motku pridržavao za koplje. Motka je bila načinjena od jasena. Provedena je i C¹⁴ analiza drva motke datiranog u 770.-990. g., a samo koplje datirano je u posljednju trećinu 8. st. (KATALOG, 2000., 253.-254., IV., 120.).

Iz dalmatinske Hrvatske⁴ potječe koplje s krilcima iz groba u kojem je pronađen i karolinški mač tipa K. U literaturi je to koplje poznato kao koplje iz Žeževice Donje kod Omiša (JELOVINA, 1976., 120., T. XC., 3, fus. 212., a.; VINSKI, 1977.-1978., 172.-173., sl. 2., fus. 181., 186.; VINSKI, 1981., 20., 49., T. XIII., 1, fus. 86.). Naknadno je ustanovljen točan položaj nalaza u selu Poletnica kod Zadvarja u omiškom zaleđu (karta 2., 3). Koplje ima šiljak u obliku vrbina lista s naglašenim rebrom po sredini. Tuljac okrugla presjeka ukrašen je uspolednim kanelurama. Na tuljcu, ispod nasuprotno postavljenih krilaca, nalaze se zakovice za pričvršćivanje drvene motke. Koplje je datirano u kraj 8. i početak 9. st. (KATALOG, 2000., 356.-358., IV., 260.a.).

Iz kontinentalnog prostora Hrvatske jedini je objavljeni nalaz želznog koplja iz Varaždina slučajno pronađenog ispred kule s lančanim mostom 1943. g. (karta 2., 4). Koplje ima bočna neukrašena krilca, oblika nepravilnih trapeza, smještena na oštećenom neukrašenom tuljcu. Tuljac je oktogonally facetiran plitkim ovalnim udubljenjima. Na listolikom bodilu u obliku vrbova lista, blago je naglašeno rebro (u presjeku nalikuje pravilnom romboidu) koje se nastavlja do kraja očuvanog dijela tuljca (TOMIČIĆ 1968., 53.-61.; TOMIČIĆ 1978., 210.-211., sl. 1.; VINSKI, 1977.-1978., 176., 187., fus. 192.; TOMIČIĆ, 2000., 151.). Naknadno je provedeno rendgensko

4 Koplje s dvije nasuprotna bradavice/zakovice pronađeno u grobu br. 322 u Nin Ždrijcu, sličnih je obilježja kao koplja 8. st. iz Njemačke. Pronađeno je zajedno s karolinškom spatom i ostrugama prve polovine 9. st. (MILOŠEVIĆ, 2000., 132.; KATALOG, 2000., 305.-306., kat. br. IV., 195.). Još je jedno željezno koplje nekarolinških obilježja pronađeno na uništenom groblju u Bajagiću kod Sinja, zajedno s ranokarolinškom ostrugom prve polovine 9. st. (KATALOG, 2000., 176.-177., kat. br. IV., 1.).

Karta 2. – Rasprostranjenost kopalja s krilcima na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije: 1. – šljunčara Jegeniš; 2. – rijeka Cetina kod Trilja; 3. – Poletnica kod Zadvarja u omiškom zaleđu; 4. – Varaždin; 5. – rijeka Mrežnica kod Duge Rese; 6. – rijeka Ljubljanica kod Rakove Jelše; 7. – Sebenje kod Bleda; 8. – Rudići kraj Glamoča; 9. – Stolac «Čaire»; 10. – Mogorjelo; 11. – Hatelj kod Stoca; 12. – Vir kod Posušja.

Karte 2 - Verbreitung der Flügellanzten auf dem Gebiet von Kroatien, Bosnien und Herzegowina und Slowenien: 1. – Kiesgrube Jegeniš; 2. – Cetina-Fluß bei Trilj; 3. – Poletnica bei Zadvarje im Hinterland von Omiš; 4. – Varaždin; 5. – Mrežnica-Fluß bei Duga Resa; 6. – Ljubljanica-Fluß bei Rakova Jelša; 7. – Sebenje bei Bled; 8. – Rudići bei Glamoč; 9. – Stolac «Čaire»; 10. – Mogorjelo; 11. – Hatelj bei Stolac; 12. – Vir bei Posušje

snimanje te je otkrivena dekoracija s motivom borove grančice i tragovi damasciranja na listu. Koplje je opredijeljeno u tzv. *zreli oblik* prema Paulsenovoj kronologiji za južnonjemačku pokrajinu Švapsku i datirano u početak 9. st.⁵ (TOMIČIĆ, 1984., 223.-226., sl. 9.-10.; KATALOG 2000., 105, II. 45.).

Neka koplja s krilcima ne mogu se pripisati određenom lokalitetu, a objavljena su u hrvatskoj stručnoj i znanstvenoj literaturi. Tako se u Hrvatskom povijesnom muzeju čuva franačko koplje s krilcima čije bodilo je u obliku izduljenog lista s blago naglašenim grebenom, koje je 1940. g. Muzej kupio od Mila-

5 Spominjući kontinentalni prostor Hrvatske potrebno je navesti da je u međurječju Save i Dunava, ali izvan teritorija Republike Hrvatske, na južnim obroncima Fruške gore, na lokalitetu Grgurevci-Šuljam kod Srijemske

Mitrovica, nađeno karolinško dugo i teško koplje s krilcima vjerojatno iz 9. st. (VINSKI, 1977.-1978., 176., fus. 192., 187.) te još jedno karolinško koplje u Vinči kod Beograda (VINSKI, 1977.-1978., 187.).

Sl. 1.a – Koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš – prikaz A strane (Snimio: Damir Doračić)

Abb. 1a - Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš – Darstellung der A-Seite (Aufnahme von Damir Doračić)

Sl. 1.b – Koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš – prikaz B strane (Snimio: Damir Doračić)

Abb. 1b - Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš – Darstellung der B-Seite (Aufnahme von Damir Doračić)

Sl. 2.a – Detalj ukrasa na tuljcu koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš – prikaz A strane (Snimio: Damir Doračić)

Sl. 2.b – Detalj ubrazdanog ukrasa na tuljcu koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš – prikaz B strane (Snimio: Damir Doračić)

Abb. 2a - Detail der Verzierung auf der Tülle der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš – Darstellung der A-Seite (Aufnahme von Damir Doračić)

Abb. 2b - Detail der eingeritzten Verzierung auf der Tülle der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš – Darstellung der B-Seite (Aufnahme von Damir Doračić)

na Praunspergera iz Zagreba (ŠERCER, 1972., 26., 89., T. 29.). Datirano je u razdoblje od 8. do 9. st. Za isti muzej otkupljeno je 1986./87. g. još jedno željezno koplje s krilcima, izduljena lista s blago naglašenim grebenom, ljevkastoga neukrašenog tuljca koje je izronjeno iz rijeke Mrežnice kod Duge Rese i datirano u razdoblje 9. do 11. st. s tendencijom na mlađe vrijeme (karta 2., 5) (BOŠKOVIĆ, 2002., 156., 168., kat. br. 41.).⁶ U

novije vrijeme u hrvatskoj su literaturi objavljena još dva koplja s krilcima s nepoznatih nalazišta. Oba se nalaze u privatnoj zbirci S.P. predstavljenoj javnosti na izložbi u Gornjoj Stubici. U katalogu izložbe oba su koplja zavedena kao riječni nalazi, ali je ostalo nepoznato iz koje rijeke potječu, odnosno potječu li uopće iz Hrvatske ili neke susjedne zemlje. Jedno od njih je obilježeno kao «franačko koplje s krilcima iz karolinškog doba 8. st.» (KOVAČ, 2003., 63., kat. br. 87.), a drugo kao «franačko koplje s krilcima iz 9. st.» (KOVAČ, 2003., 87., kat. br. 106.).

Možda bi se ovi nalazi mogli povezati s većom količinom slučajnih nalaza pronađenih i izvađenih posljednjih godina na

⁶ Uz koplje je vjerojatno izronjena i sjekira te možda i mač iz kasnijeg razdoblja (14. ili 15. st.). Za dodatne podatke najsrdačnije zahvaljujemo kolegici Dori Bošković iz Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu.

Sl. 3. – Detalj očuvanog drva u unutrašnjosti tuljca koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš (Snimio: Damir Doračić)

Abb. 3 - Detail des erhaltenen Schafts innerhalb der Tülle der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš (Aufnahme von Damir Doračić)

području Slovenije. Naime, nekoliko veoma dobro očuvanih kopalja s krilcima datiranih u 9. st., slučajno je pronađeno i izvađeno iz rijeke Ljubljanice kod Rakove Jelše južno od Ljubljane (karta 2., 6) (SVOLJŠAK et al., 1997., 259., 262., T. 12., 7; T. 16., 3; T. 18., 3; sl. 34.; BITENC, KNIFIC, 1997., 22., 26., sl. 17., sl. 101.-102., sl. 332.-334.). Koplja bez krilaca (2 primjerka) kao i nekoliko njih s krilcima (4 primjerka) imaju tuljac ukrašen ubrazdanim scolikim linijama, a bodilo im je listoliko s naglašenim rebrom.⁷ Oblikovno se podudaraju s nalazima iz Austrije, Mađarske, Češke i njemačkih pokrajina i datirani su u kraj 8. i u 9. st.. Iz mjesta Sebenje kraj Bleda potječe još jedan nalaz koplja bez krilaca, ukrašenog tuljca, datiranog u prvu trećinu 9. st. (karta 2., 7) (PLETERSKI, 1987., 241.-248., sl. 6.a-7.), a registrirano je još jedno koplje koje je pohranjeno u zbirci Magajna, a nalazište je nepoznato (SVOLJŠAK et al., 1997., T. 24., 2).⁸ Svi su oni vrlo sličnih oblika i ukrasa.

7 S tim nalazima utemeljuje se *karolinški horizont* na području Slovenije na koji se nadovezuju nalazi iz ostave pronađene u mjestu Sebenje kraj Bleda (BITENC, KNIFIC, 2001., 94.-95., sl. 311., 13) i Gradišča nad Bašljem (SVOLJŠAK et al., 1997., 249.-250., sl. 24.; KARO, KNIFIC, MILIĆ, 2001.).

8 Na ovom mjestu potrebno je spomenuti još dva nalaza koplja. To je koplje s krilcima iz rijeke Ljubljanice pri utoku Borovniščiće te koplje bez krilaca, ukrašenog tuljca koje je pohranjeno u Narodnome muzeju Slovenije u Ljubljani, a potječe s nepoznatog nalazišta. Oba spomenuta koplja datirana su nešto kasnije, u 9. st. (BITENC, KNIFIC, 2001., 102., sl. 333.-334.).

Najveći broj kopalja s krilcima u kojima je moguće potražiti paralele s kopljem iz šljunčare Jegeniš pronađen je na području Bosne i Hercegovine. Izuzme li se usamljeni primjerak koplja s krilcima iz Rudića (karta 2., 8), koje svojim oblikovnim značajkama predstavlja stariju varijantu kopalja s krilcima⁹, analogija koplju iz šljunčare Jegeniš je jednostavno, gracilno koplje s krilcima koje potječe iz razorenog groba s lokaliteta Stolac «Čaire», smještenog na prijelazu iz središnje u istočnu Hercegovinu (karta 2., 9). Krilca su oštećena korozijom, a ispod svakoga nalazi se na širokom neukrašenom tuljcu po jedna rupa za zakivanje na drveni držak. Tuljac blago prelazi u vrholiki list (ATANACKOVIĆ SALČIĆ, 1983., 24.-27., sl. 2., 2; VINSKI, 1981., 20., 49., T. XIII., 3, fus. 88.; KATALOG, 2000., 336.-337., IV. 237.). Datira se u razdoblje od 800. g. do prve trećine 9. st. (MILETIĆ, 1991., 205., T. III., 4).¹⁰ U istu skupinu, prema obliku i njegovoj jednostavnosti, moguće je opredijeliti i koplje s oštećenim krilcima iz Mogorjela kod Čapljinje u južnoj Hercegovini, na istočnom rubu neretvanskog područja (koplje označeno u literaturi kao b.) (karta 2., 10) (MILETIĆ, 1991., 201., T. I., 1; T. III., 1). Ono također nema ukrasa na tuljcu, a list mu je u obliku lista vrbe i datira se u 9. st..

Koplju iz šljunčare Jegeniš, prema oblikovnim značajkama bliskije je drugo koplje iz Mogorjela (koplje u literaturi označeno kao a.) s ukrašenim tuljcem (MILETIĆ, 1979., T. I.-II.; T. IV.; VINSKI, 1981., 20., 49., T. XIII., 2, fus. 87.; VINSKI, 1985., 67., sl. 1., 3; KATALOG, 2000., 282., IV., 172.). Koplja s krilcima izduženo-listolike oštrice i izdužena ukrašenog tuljca datirana su u početak 9. st., tj. preciznije oko 800. g. (MILETIĆ, 1979., 147.-149.; MILETIĆ, 1991., 201.-203.).

Karolinško koplje s krilcima iz slučajno otkrivenoga i razorenoga groba iz Hatelja «Dabar polje» kod Stoca u istočnoj Hercegovini (karta 2., 11), također predstavlja izravnu paralelu s kopljem iz šljunčare Jegeniš (MILETIĆ, 1963., 160.-161., sl. 7.b.; VINSKI, 1977.-1978., 186.; VINSKI, 1985., 69., sl. 2., 3; KATALOG, 2000., 262., IV., 137.). List, kojemu sam vrh nedostaje, oblika je lovorova lista, blago prelazi u vitki i dugi, izbrazdanim linijama ukrašeni, tuljac na kojem se nalaze kratka, na krajevima ukrašena krilca. Prema paralelama iz Austrije i Njemačke, ovo je koplje datirano od posljednje trećine 8. do prve trećine 9. st. (MILETIĆ, 1991., 203.-204, T. 2.; T. III., 3).

9 Koplje s krilcima (MILETIĆ, 1977., 234.-235., T. I., 2; T. III., 2) i jedno djelomično oštećeno jednostavno koplje bez krilaca s naglašenim bridom na listu (MILETIĆ, 1977., 235., T. I., 3; T. III., 3; VINSKI, 1977.-1978., 169.-170., fus., 159., 186., T. XV., 2; VINSKI, 1981., 16., T. XIII., 4; KATALOG, 2000., 332., IV., 231.) potječu iz slučajno, 1974. g. otkrivenih desetak uništenih grobova iz Rudića «Grebica» kod Glamoča. Koplja su manjih dimenzija (32,8 i 36,4 cm). Krilasto koplje duga je i uska lista u obliku lancete. Pronađeno je uz ruku skeleta (?). Svojim oblikom tuljca nešto je drukčije od koplja iz šljunčare Jegeniš. Njegov oktogonalno facetiran tuljac je kratak, zdepaste konture, a duž oštrice pruža mu se zaobljen naglašen brid (rebro) plastično izveden s pomoću dvije duboke kanelure koje se nastavljaju i na tuljac. Kratka krilca profilirana su dvjema paralelnim okomitim brazdamama. Ovo je koplje, kako zaključuje autorica, slično tipu Egling južnoga kruga u Njemačkoj te pripada u veoma rijetke primjerke datirane u sam početak 9. st., i izradene u radionicama srednjeg Porajnja (MILETIĆ, 1977., 235.).

10 Postoji i mišljenje da je ovaj primjerak, zbog prosječne kakvoće i nepravilnog oblika kovan po karolinškom uzoru od strane putujućeg oružara trgovca negdje u srednjoj Europi, odakle je stigao u zahumske krajeve te je položen u grob oko sredine 9. st. (VINSKI, 1985., 67.-69., sl. 2., 2).

Ostala koplja iz Bosne i Hercegovine pripadaju mlađoj skupini kopalja, preliminarno datiranoj u 9. i 10. st., u koju se mogu uvrstiti dva masivna koplja s nepoznatih nalazišta iz Bosne i Hercegovine. Snažni ukrašeni tuljci oštro im prelaze u izduženi list s naglašenim bridom (na jednom koplju list je ukrašen urezanim križom) (MILETIĆ, 1991., 204.-205., T. II., 1-2; T. IV., 1-2; KATALOG, 2000., 358., IV., 261.). Istoj skupini pripada i koplje najvećih dimenzija iz Vira kod Posušja koje se datira u 10. st. (karta 2., 12) (MILETIĆ, 1991., 206.).¹¹ Prema dosadašnjoj objavljenj literaturi i zaključcima u njoj, sva pronađena koplja s ozemlja Hercegovine¹² proizašla su iz franačkih radionica duž doline Rajne početkom 9. st. (MILETIĆ, 2001.).¹³

Kako koplja s krilcima iz Bosne i Hercegovine, tako i ona s područja Slovenije i Hrvatske nisu proizvodi domaćih radionica i majstora, već su izrađeni na području Franačkog Carstva u radionicama u krajevima oko Rajne i to u velikim količinama za izvoz. Na području izvan Franačkog Carstva, odnosno sjeverno, istočno i jugoistočno od njega, od Skandinavije do Crnog mora, te u slavenskim zemljama svi nalazi kopalja su importi. Stoga njihove analogije kao i razrađenu tipologiju i genealogiju, valja potražiti u centru franačke države, prvenstveno promatrajući nalaze iz zatvorenih grobnih cjelina.

Na području Njemačke pronađena su koplja u grobovima tijekom 8. st. Razlike u oblicima i tipovima te običajima prilaganja koplja u grobove uočljive su u južnom, odnosno sjevernom krugu plemenitaških ukopa. U južnom krugu koji pokriva područje današnje Gornje Austrije, pojavljuje se nekoliko tipova kopalja koji se u grobovima pronalaze pretežito zajedno s umbom. To je prije svega *tip Egling* - uska koplja s osmerokutno facetiranim tuljcem koji čini oko 1/3 dužine koplja. Presjek lista je romboidan, a s obje strane srednjeg brida protežu se ukrasne linije koje se kod ovog tipa ograničavaju na donju trećinu lista i na gornju trećinu tuljca (STEIN, 1967., 16., T. 13., 3; T. 27., 2; T. 45., 2; T. 69., 2; T. 103.).¹⁴ Nešto su drukčija koplja *tipa Pfullingen* rasprostranjena u jugozapadnoj Njemačkoj i području Bavorske, a značajka im je izduženi, elegantan, četverokutasto facetiran tuljac¹⁵ u koji se motka duboko usađivala (STEIN, 1967., 17., T. 9., 19; T. 10., 3; T. 21., 2; T. 24., 22; T. 34., 26; T. 104.), obično datirana u prvu polovinu 8. st. (WESTPHAL, 1999.a., 292., V.,

42). Treći tip predstavljaju koplja s raskovanim nastavcima u obliku krila koja se nalaze iznad brončanih ili posrebrjenih gumba od zakovica (nitni) koji služe za nasadivanje drvene motke, a prvi ih je za spomenuto područje označio i izdvojio Reinecke. U južnom krugu pronađena su koplja s krilcima s osmerokutim facetiranim tuljcem, a kaneliranje tuljca je uočeno samo na jednom primjerku (STEIN, 1967., 18., fus. 40., T. 16., 21; T. 8., 18; T. 29., 1; T. 45., 9; T. 47., 1). Među njima nema pravih paralela s krilastim kopljima sjevernoga kruga kojima u pravilu nedostaje facetiranje na tuljcu. Međutim, u sjevernom krugu izdvaja se manja grupa kopalja s krilcima na samom sjeveru tog područja, kojima je tuljac ukrašen dubokim kaneliranjem i žlijebljenjem, s relativno širokim vrbolikim listom, a koja se po nekim značajkama približavaju kopljima s krilcima južnoga kruga (STEIN, 1967., 82.-83., T. 58., 2; T. 60., 11; Abb. 13.-14.).

Prva zabilježena varijanta kopalja s krilcima, koja je bila u uporabi u kasno merovinško vrijeme (WESTPHAL, 1999.a., 294.-295., V., 46-47), razvila se tijekom 8. st. iz svojih prethodnika – kopalja bez krilaca prve polovine, odnosno druge četvrtine 8. st. (tip Egling i tip Pfullingen) (WESTPHAL, 1999., 325.; WESTPHAL, 1999.a., 294.-295., V., 42-45). Ova rana varijanta kopalja s krilcima oko 700. g. na sjeveru i jugu imaju jednaki izgled, ali se razlikuju po tehnici ukrašavanja i kovanja u nekim detaljima. Daljnja razvojna inačica koja se morfološki nadovezuje na spomenute prethodnike, ali ima širi, vrboliki list, rasprostranjena je u drugoj polovini 8. st. na sjeveru Njemačke i to na nalazištima s grobnim cjelinama, dok je na jugu poznat niz kopalja s krilcima kao pojedinačni nalazi (STEIN, 1967., 83.; WESTPHAL, 1999., 325.; WESTPHAL, 1999.a., 294.-295., V., 50).

Koplja s krilcima koja se pronalaze u grobovima u sjevernoj Njemačkoj pripadaju tzv. *nedovršenom obliku* kopalja prema tipologiji koji je proveo Paulsen. Taj se oblik, prema pratećim nalazima u grobovima - umbom od štita u obliku glave šećera i mačevima tip B i H, datira u 8. st. U južnom krugu pronađena su koplja s krilcima tzv. *dovršenoga oblika*. Primjeri nekih, međusobno vrlo sličnih kopalja s krilcima *dovršenog oblika* potječu iz Selacha, Riedhema i Buchaua u Švapskoj. Sve su to karolinška koplja, datirana oko 800. g., a ukazuju na mogućnost proizvodnje u istoj radionici (PAULSEN, 1967., 257.-264., Abb.1., 1-4). Takva koplja s istaknutim središnjim grebenom ne razlikuju se od vrbolikih kopalja kasnoga 7. st. koja su pronađena u alemanskim grobovima kod kojih žljebovi na tuljcu nisu tako jako istaknuti. Krilca s donjim dijelom izvijenim oko 2-3 cm iznad ruba tuljca, predstavljaju završni stupanj razvoja koji započinje na kasnorimskim Pilumima i Angoima. Koplja s tuljcem imala su glavice od čavala ili štifta koje su imali četverokutasto proširenje, smješteno 2-5 mm iznad i obostrano na rubu, a izgledale su kao pridodano krilce. Ona su bila zalemljena na tuljac i kasnije raskovana i tek tada postaju prava koplja s krilcima. To je uslijedilo tek u 8. st., jer nisu poznata takva koplja iz 7. st. iz grobova na redove. Prikazi u starim knjigama iz 9. st. dokazuju da su još i tada bila u uporabi (PAULSEN, 1967., 257.-264.).

Prema većini mišljenja, koplja s krilcima *dovršenoga oblika* potekla su iz alemansko-franačkog područja, gdje je moguće, kako je dosada izneseno, pratiti i njihov razvoj. U juž-

11 Masivno koplje s krilcima karolinškog tipa, ali većih dimenzija (70 cm), ukrašena koničnog tuljca i krilaca te naglašenog brida na listu pronađeno je slučajno 1930. g. u zapadnoj Hercegovini ispod Glavice ili Gradine u Viru kod Posušja i nalazi se u privatnom vlasništvu (OREČ, 1984., 123.-124., sl. 18., b). Tuljac je pri vrhu ukrašen trima prstenastim urezima, a na krajevima krilaca urezane su po tri okomite linije. Prema nekim paralelama iz Austrije, Njemačke i Mađarske, slična koplja se datiraju okvirno u kraj 9. ili početak 10. st. (MILETIĆ, 1991., 205.-206., T. IV., 3; KATALOG, 2000., 351., IV., 252.).

12 U literaturi postoji podatak o još jednom koplju bez krilaca s nekropole iz Januzovaca, bez detaljnijeg opisa osim konstatacije da je podrijetlom također franačko (MILETIĆ, 1963., 160.-161., sl. 7., a).

13 U ovu skupinu ne bi se moglo opredijeliti koplje iz Kočićeva kod Bosanske Gradiške (MILETIĆ, 2001.)

14 Kod kopalja *tipa Egling*, žlijebljenje i facetiranje ne javlja se prvi put jer se obostrano žlijebljenje nalazi već na tzv. «ukrašenim vrhovima koplja» iz vremena grobalja na redove, kasnog 7. st., iako su kod njih prisutne i razne druge žlijebljene linije te ukrašavanja s koncentričnim krugovima i točkicama (WERNER, 1955., T. 37., B2; T. 39., 3)

15 Poznata je i varijanta s osmerokutnim izduženim tuljcem (STEIN, 1967., T. 14., 2; T. 46., 10; T. 59., 20; T. 68., 12)

noj Njemačkoj njihovu pojavu treba promatrati u političkom kontekstu djelovanja Karla Velikog i osnivanja južne marke, a tako su došla još južnije, u Bavarsku, dio Austrije i u Panoniju, što je povezano i s osvajачkim pohodima Franaka. Daljnji razvoj kopalja s krilcima moguće je pratiti na primjercima iz Stuttgart-Plieningena i Neckartenzlingena koji su nešto drukčijeg izgleda. Jedan je primjerak sa šesterokutnim tuljcem i tri pruge riblje kosti na listu, a drugi s osmerokutnim neukrašenim tuljcem i tri pruge riblje kosti na listu, ali im je zajednička značajka da su na oba koplja krilca znatno većeg raspona (PAULSEN, 1967., 257.-264., Abb. 2., 3-4).

Na području Austrije osnovnu tipologiju kopalja s krilcima donosi Szameit koji obrađuje koplja što ih je Paulsen u svojoj tipologiji prema razvojnim oblicima označio kao *dovršena*. Usredotočio se na one nalaze koji dolaze iz sigurnih grobnih cjelina iz većih ili manjih grobalja te, iako su ponekad nesigurna konteksta, ipak omogućuju podjelu kopalja u grube kronološke okvire prema osnovnim zajedničkim i razlikovnim značajkama. Zajedničke značajke su im: 1. – široki plosnati list bez istaknutog rebra; 2. – učestalo damasciranje sredine lista; 3. – jak, često kutasto izveden tuljac koji je žlijebljen na prednjoj i stražnjoj strani te bočno; 4. – slične dimenzije i proporcije. Razlikovni elementi odnose se na izvedbu tuljca i lista te naročito oblik krilaca pa je tako izdvojeno nekoliko tipova. Tip A – velika krilca, čiji se rubovi protežu do donjeg ruba tuljca. Dužina im je 45-58 cm i ograničene su težine, oko 350-450 grama. Tip B – krilca sličnih je dimenzija kao kod tipa A, ali njihova spojnica s tuljcem završava više, iznad otvora tuljca. Tip C – kratka, zatupljena krilca koja često nisu spojena s otvorom tuljca. Imaju masivno iskovan list, a težina im je približno 500-550 grama (SZAMEIT, 1987., 167.-168., tip A – Abb. 2., 1-3; tip B – Abb. 3., 1, Abb. 5., 2; tip C – Abb. 3., 2, 4, Abb. 4., 2-3).¹⁶ Prema dosadašnjim spoznajama za područje Austrije uvriježeno je mišljenje da koplja s krilcima, čiji je tuljac ukrašen žljebovima i facetiranjem, potječu iz kraja kasnoga merovinškog doba i ranokarolinških grobalja na redove. Ona se pojavljuju istočno od Rajne te na istočnim i sjevernim rubovima franačkog kraljevstva i pripadaju skupini ranokarolinških predmeta zapadnog podrijetla. Čitavu kronologiju moguće je pratiti od zapada prema istoku i to između posljednje trećine 8. do prve trećine 9. st. (SZAMEIT, 1987., 156., 158., 169., Abb. 2., 1). U Austriju, Mađarsku i Slovačku koplja s krilcima dolaze putem trgovine ili pljačke, a uvriježeno je mišljenje da su se proizvodila u sjevernom krugu te da su u nekršćanskim područjima pronađena samo kao pojedinačni slučajni nalazi, a ne u grobovima (FRIESINGER, 1972., 45.). U Donjoj Austriji sva do sada poznata koplja mogu se datirati od sredine 9. st., što bi značilo da su to predmeti koji su prošli tzv. *carinski zakon Karla Velikog*, kapitular Karla Velikog sastavljen u gradu Thionvilleu 805. g., kojim se zabranjuje izvoz navalnoga i obrambenog oružja u istočno područje (VINSKI, 1981., 53., fus. 123.). Najistočniji lokalitet

je carinarnica Lorch na Dunavu, te zajedno s carinarnicom na sjeveru, na granici s Češkom, u Regensburgu čine liniju koja predstavlja granicu. Svi nalazi koji se od početka 9. st. nalaze istočnije od ove linije vjerojatno su dopremani na to područje ilegalno (FRIESINGER, 1972., 45.-46.).

Na području istočno od središta Franačkog Carstva¹⁷, nalazi franačkih kopalja s krilcima koji se u Karpatskoj kotlini pojavljuju od 8. st., na teritoriju zapadne i sjeverozapadne Mađarske dokaz su franačke vlasti u 9. st. na tom području (KOVÁCS, 1977., 66., T. 59., 10). Rijetko su pronađena u grobovima 9. st., a učestalije kao pojedinačni, slučajni nalazi. U zapadnoj Ugarskoj ona su, dakle, povezana s franačkom vlašću u 9. st., a prema važećoj tipologiji za Mađarsku grupirana su u tri osnovna tipa, ali ne po obliku već po okolnostima nalaza. Koplja grupe 1. potječu iz neporemećenih grobova i datirana su u 8./9. st. (KOVÁCS, 1978.-1979., 97.-101., T. 59. 1-3, 5-6; T. 60., 1). Drugu grupu čine 2.a.) koplja s krilcima sa žlijebljenim tuljcem, sva pronađena slučajno i datirana od 9. do 11. st. (KOVÁCS, 1978.-1979., 97.-101., T. 60., 2-5; T. 61., 1-2; T. 66., 1-3; T. 67., 1-2). U središtu Franačkog Carstva, nakon početka 9. st. u pokapanjima kršćanske populacije, takva se koplja s krilcima u grobovima više ne pronalaze, ali ima ih u sjevernoj Europi još u 10. st. Prema oblikovnim značajkama, najbliži analogni primjerci su koplja s krilcima *dovršenog oblika* (KOVÁCS, 1978.-1979., T. 60., 4-5; T. 61., 1-2; T. 66., 3), od kojih valja izdvojiti primjerke sa širokim listom koji su kasnijeg datuma (KOVÁCS, 1978.-1979., T. 60., 3; T. 66., 2). Naime, na području Mađarske nije poznato niti jedno koplje s krilcima čiji tuljac je ukrašen žljebovima, a koje bi se datiralo u 11. st., te se na temelju toga može zaključiti da sva koplja sa žlijebljenim tuljcem potječu iz 9. st., jer ona datirana u 10. st. po obliku su drukčija (KOVÁCS, 1978.-1979., 105.-106.). U drugu grupu spadaju i 2.b.) koplja s krilcima neukrašenog tuljca koja se povezuju s kopljima sjevernog kruga (KOVÁCS, 1978.-1979., 97.-104., kat. br. 1.-2., 6., 9., 15., 17.-19., 26.-27., 33.-34.), najteže su databilna i različitih su varijanti. Treću grupu čini 5 primjeraka koplja pronađenih u grobovima, ali i kao pojedinačni nalaz, datirana u 10. i 11. st. U dosadašnjim razmatranjima nije prepoznat pravi kontinuitet kopalja iz 8./9. st. (ostavština franačke vlasti) s onima iz 10. i 11. st. (razdoblje Stjepana I. /997.-1038./) na području Mađarske. Jedan od razloga je da su Mađari bili laka konjica i koplja s krilcima im nisu bila pogodna, a protivnici nisu dolazili tako duboko u unutrašnjost Mađarske da bi se takva koplja pronalazila (KOVÁCS, 1978.-1979., 106., kat. br. 10., 14., 23., 28.-29.). Broj kopalja s krilcima se smanjuje tijekom 10. st. s pokršćavanjem. Njihova daljnja uporaba se dokazuje raznim ikonografskim spomenicima, a mlađa koplja s listom u obliku lancete, pretpostavljeno franačkog podrijetla, datiraju se od kraja 9. do 11. st., te

16 Postoje sumnje može li se prema razlikama u oblicima krilaca, težini i damasciranju, provoditi kronologija ili su te razlike odraz različitih radionica.

17 Iz Slovačke poznato je koplje s krilcima s lokaliteta Devinska Nova Vas, ovdje izdvojen jer je to nalaz iz groba u kojem je uz koplje s krilcima pronađen i dobro datiran sax, konjska orma i stremen (grob br. 524) (EISNER, 1952., 119.-120., 390.-391., 400., 407.). Najbližije paralele koplju iz Šljunčare Jegeniš vidljive su i na koplju iz Mule (nakad Ráróspusztá, okrug Vel'ký Krtíš) datiranom u 9. st. (RUTTKAY, 1975., 159., 185., sl. 17., 2). Na području Poljske su koplja s krilcima relativno česta. Prema važećoj tipologiji i kronologiji za to područje, koplja s krilcima označena su kao tip VI i datiraju se u 10. i 11. st. (NADOLSKI, 1954., 55.-56., T. XXVII.-XXVIII.).

ona s lovorolikim listom iz 10. st. Starija koplja pronađena su u siromašnim grobovima, srednjega socijalnog staleža, a od 11. st. koplja se prestaju polagati uz pokojnika u grobnu raku, već se, prema nekim mišljenjima, počinju stavljati na grob. Naime, autor donosi zanimljivu teoriju da su koplja svojim drvenim dijelom bila zabadana na humak groba, kao njegova oznaka tj. kao grobni spomen ili «kopjafa». Prema povijesnim izvorima i tradiciji, to je bio običaj kod Mađara tijekom 11. st. (KOVÁCS, 1971., 95., sl. 9., 108; KOVÁCS, 1977., 67.-72.). Na kopljima su bile povještane zastavice koje su različitim bojama označavale status, starost i spol pokopanog (KOVÁCS, 1976.).

Osim oblikovnih značajki bodila koplja i krilaca, razvoj se može pratiti i na žljebastom ukrasu.¹⁸ Žljebasti se ukras, osim na mačevima tipa B i C (po Petersenu), pojavljuje i na tuljcima kopalja. Smatra se da je sam ukras kontinentalnog podrijetla, tj. prema genezi ukrasa koji se pojavljuju na tuljcima krilastih kopalja sjevernoga i južnog kruga na području Njemačke vidljiv je njihov razvoj u kojem su žljebovi bili sve tanji (Stein). Analizirajući, pak, koplja s krilcima iz različitih nizozemskih zbirki, veoma je dobro raščlanio razvoj ukrasa na tuljcu Ypey. Razvoj im je tekao od dubokih žljebova koji prekrivaju čitav tuljac tijekom 7. st. (YPEY, 1982.a, 256., Abb. 12., 264, Abb. 28.), zatim žljebova koje prate uske urezane brazde (YPEY, 1982.a, 260., Abb. 18.), pri čemu se žljebovi polako gube (YPEY, 1982. a, 258., Abb. 16.), dok ne ostanu same urezane brazde (YPEY, 1982.a, 251., Abb. 1., 254, Abb. 5.). Čitav se razvoj može pratiti do oko 900. g., a veća je količina kopalja proizvedena u središtu Franačke u drugoj polovini 8. st. i to s karakterističnim ukrasom urezanih linija u obliku šiljastih lukova (YPEY, 1982. a, 246.). Identičan se ukras nalazi na tuljcima kopalja s krilcima iz rijeke Cetine, Poletnice, Hatelja i Mogorjela (a), te neki primjerci iz rijeke Ljubljaniče. Koplje iz šljunčare Jegeniš ima izvedene ubrazdane linije, s time da mu je na bočnim stranama, iznad krilaca jače, odnosno na frontalnim stranama manje vidljivo naboranje, tj. ostaci žlijebljenja (sl. 2.a-b).

Kako je vidljivo iz dosadašnjeg izlaganja, moguće je iznijeti tvrdnju da koplja s krilcima, uz spathu (dvosjekli mač) i sax (jednosjekli mač), pripadaju opće usvojenom navalnom oružju koje se pronalazi diljem Europe (WESTPHAL, 1999., 323.). Općenito se također može reći da oružje predstavlja statusni simbol, označava slobodnog čovjeka. Prema pisanim izvorima i prema slikama na minijaturama, koplja s krilcima bila su glavno oružje kako za pješačku tako i za konjaničku borbu. Iz tih izvora saznajemo o njihovoj vrijednosti, ali i o njihovu izgledu. Vrijednost oružja bila je iskazljiva pa tako prema *Lex Ripuaria* mač odgovara vrijednosti od četiri krave, štit i koplje po jednu kravu, kaciga tri, a pancirna košulja pet krava (KOVÁČ, 2003., 76.-77., Fn. 21.). S obzirom na dimenzije, dužina čitava koplja bila je 2 m, a prema prikazima na minijaturama čak i do 2,5 m dužine. Prema *Psalteru iz Corbie*, iz opatije kod Amiensu u sjevernoj Francuskoj, na kojem je oko 800. g. prikazan Golijat s kopljem, držak ili drvena motka bila je omotana kožnatom trakom kako se, kod jakog udara koplja o štit, ne bi polomila (PAULSEN, 1967., 263., Taf. 50.). Željezni dio mogao je biti dugačak do 60

cm, težine oko pola kilograma. Zbog svoje velike težine, koplja s krilcima su služila za probijanje, a ne za bacanje.¹⁹

Koplja s krilcima se općenito povezuju s ekspanzionističkom politikom karolinškog carstva, a njihov je razvoj moguće pratiti na području Njemačke i Austrije s razrađenim tipologijama. Prema tipologiji koju je za ovu vrst oružja predložio Petersen početkom 20. st., koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš pripadalo bi tipu B kao i njemu najbližiji primjerak iz rijeke Cetine te više komada kopalja iz Ljubljaniče (PETERSEN, 1919., 23., Fig. 8.). Prema onome što je izneseno u prethodnim poglavljima, može se zaključiti da bi prema novijoj Paulsenovoj tipologiji koplje, s obzirom na vitku liniju lista u obliku lovora, ubrazdani ukras na tuljcu i razvijena krilca, pripadalo kopljima s krilcima tzv. *zreloga ili dovršenog oblika* prema podjeli i paralelama iz Njemačke (Paulsen). Prema daljnjoj podjeli ovog oblika s obzirom na smještaj i oblik krilaca, vjerojatno završenih prije otvora tuljca, što zbog oštećenja nije moguće sa sigurnošću ustanoviti, koplje iz Jegeniša pripada tipu B ili prijelaznom obliku s tipa A na tip B po tipologiji ustanovljenoj za Austriju (Szameit) koji se datira oko 800. g. i u početak 9. st. Najbliža analogija koplju iz šljunčare Jegeniš je koplje koje potječe iz groba. To je koplje s krilcima širokoga plitkog lista koji nema jasno središnje rebro, žlijebljenog tuljca s obje strane i jako izraženim krilima. Potječe iz groba br. 39 iz Stery-Dornacha koje je Szameit opredijelio tipu A. Na tom slavenskom groblju iz Gornje Austrije, na kojem su zamijećeni izrazito jaki bavarsko-franački utjecaji, pokapanje započinje u drugoj polovini 8. st., a navedena grobna cjelina može se prema ostalim nalazima datirati u posljednju trećinu 8. st. Osim već izdvojenih kopalja s krilcima koje donosi Paulsen iz Njemačke pokrajine Švapske, gotovo identična koplja pronađena su u rijeci Cetini kod Trilja i Poletnici kod Zadvarja, na području Hercegovine na lokalitetima Mogorjelo kod Čapljine (koplje a) i Hatelj te više komada iz rijeke Ljubljaniče kod Rakove Jelše u Sloveniji ili nepoznatih nalazišta. Zbog nepoznatih ili nesigurnih okolnosti nalaza, ova se koplja mogu promatrati samo prema svojim tipološkim značajkama i *per analogiam* s gotovo identičnim kopljima koji potječu iz grobova izvan Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine, datirati u posljednju četvrtinu 8. st. Može se čak i pretpostaviti isto radioničko ishodište. Spomenuta koplja s krilcima iz Slovenije, Hrvatske i Hercegovine, datirana oko posljednje trećine 8. i početka 9. st., nisu se izrađivala na području na kojem su nađena, već potječu s teritorija Franačke. Zbog njihove sličnosti u detaljima moguće je pretpostaviti i uži radionički krug ovog tipa oružja koji je najvjerojatnije smješten u dolini Rajne. Iz Porajnja gdje su se masovno izrađivala, koplja su bila eksportirana unutar Franačkog Carstva, ali i izvan njegovih granica. Njihovo (slučajno) pronalaženje uz vodotoke gotovo se uvijek povezuje s vojnim akcijama Franaka (KOVÁCS, 1970., 96.).

Osim oblikovnih značajki i navedenih analogija koje su omogućile vremensko opredjeljenje koplja iz šljunčare Jege-

18 Najpoznatiji primjerak koplja s krilcima sa žlijebljenjem je *Sveto koplje*, nekadašnja vladarska insignija Svetoga Rimskog Carstva njemačke nacije koje je danas u Carskoj riznici u Beču.

19 Prema nekim mišljenjima, krilca na kopljima predstavljala su znak križa, jer su se njihovi vlasnici borili protiv nekršćana. Postoji i mišljenje o postojanju jednog krilastog tzv. Svetog koplja, kao insignije kraljevstva, tj. države, dugačko oko 50 cm, a koje je u sebi imalo ugrađen čavao iz Kristova raspela (STEUER, 1999., 319.).

niš, valja se osvrnuti i na elemente povezane s tehnološkim procesom izrade predmeta koji su uočljivi na bazi listolikog vrška koplja. Kako bi se vidljivi tragovi kovanja mogli s većom sigurnosti povezati s određenim načinom izrade predmeta, poduzeto je rendgensko snimanje²⁰, kao jedna od nedestruktivnih metoda (sl. 6.) (VINSKI, 1966.). Zaključeno je da je koplje izrađeno u jednoj od tehnika damasciranja.

Glavna značajka damasciranja je postizanje elastičnosti, a ujedno i tvrdoće oštrice.²¹ U tehnološkom postupku izrade, damasciranje pokazuje neke različitosti. Stoga su neki autori pristupili ispitivanju niza dugih mačeva iz južne Njemačke iz grobova na redove pomoću modernih postupaka, kako bi se ustanovilo koje su tehnike bile potrebne za izradu damasta. Kako bi oštrice bile tvrde, ali i elastične taj je problem elastičnosti riješen spajanjem mekanoga i tvrdog željeza²² pa su tako uočljive najčešće četiri lamele željeza (mekanog) i tri lamele čelika ili fosfatnog (tvrdog) željeza.²³ Te lamele zajedno su zavarene i tordirane. Od tri šipke tako tordirana damasta, na jednu ili drugu stranu u obliku slova Z, S i Z, napravljena je jedna jezgra na koju je bila zavarena oštrica te je na kraju sirova oštrica bila iskovana u željeni oblik. Nakon dorade jetkanjem (uklanjanje površinskog sloja kiselinom), pojavio se određeni motiv. Kovač je tek nakon završenog procesa mogao vidjeti konačan rezultat svoga rada (YPEY, 1982., 383.-384, sl. 7.-8.).

Postoji razlika između ovdje opisanog *kovanog damasta*²⁴ i njegove imitacije ili *lažnog damasta* (YPEY, 1982., 381.). Kako bi se ustanovio postupak kovanja oštrice, trebalo bi ih devastirati i tek bi se onda sa sigurnošću moglo reći radi li

20 Koplje je rendgenski snimio Milan Rastović iz Zavoda za zavarivanje te mu se na tome najsrdačnije zahvaljujemo.

21 Porijeklo damasciranja leži u svojstvima željeza i s njim povezanim poteškoćama. Kod eksploatacije željeza, ono se dobiva iz rude koja je bogata fosfatima, te je tvrdo i u hladnim stanjima puca. Porijeklo rude ne može se ustanoviti, jer joj se u postupku mijenjaju svojstva. Kako bi se poboljšala kvaliteta, osnovnoj sirovini su se dodavali ili oduzimali popratni elementi. Moguće je napraviti željezo bez fosfora koje je tada savitljivo, ali mekano. Za dugačke, tanke predmete fosfatno kao i karbonatno željezo nije bilo pogodno. Njima se može dodavati ugljik pa je materijal bio tvrd poput čelika, ali i dalje je ostajao problem lomljivosti predmeta.

22 Problem je moguće riješiti izradom manganskog željeza, ali i spajanjem mekanog i tvrdog željeza (fosfor- i ugljen), pri čemu se dobiva elastičnost. Kod samurajskih oštrica ima i do 1000 slojeva čelika i željeza, dok je u orijentalnom damastu zabilježeno do 100 naizmjeničnih tvrdih i mekih slojeva željeza (YPEY, 1982.).

23 Autor je napravio pokus i shematski prikazao proces izrade oštrice s tordiranim damastom. Jedan štap damasta napravljen je od 4 lamele željeza koji sadrži ugljen – ferit, a tri lamele su iz tzv. čelika – perit.

24 Podrijetlo tzv. *kovanog damasta* treba tražiti u pretkršćanskom željeznom dobu. Damasciranje je konstatirano već u kasnom latenu, oko sredine 1. st. pr. Kr., dok je u 4. i 5. st., tehnika obogaćena raznim varijantama i kombinacijama pa tako postoje tordirani damast, mozaik damast, mrežasti damast (YPEY, 1982., 382., sl. 1., 4, 385.). Kelti su svoje željezo dobivali iz visokokvalitetnih rudnika, a obrađivali su ga vjerojatno odmah na mjestu rudarenja. Proizvodnja željeza započinje tek u 6./7. st., ali se ona ne može locirati. U usporedbi s keltskim željezom, ono je slabije kvalitete, ima puno fosfata, što upućuje na nisku tehnologiju. U 8. i 9. st. veća je cirkulacija mačeva tj. oštrica od mačeva, što upućuje na koncentraciju radionica pri čemu se zaključuje da su oštrice bili ingoti. Izravno dobivanje čelika teško je ustanoviti jer nije poznato li je tvrdi čelik s 0,5 % i više ugljika posljedica jakoga plamena ili je osnovna sirovina bila kvalitetnija. Tzv. noričko željezo je, u tom pogledu, bilo kvalitetno – imalo je puno mangana u željeznoj rudi, a imali su i razvijenu tehniku taljenja rude. Čelik dolazi tek s izumom «Schachtofens» - peći u šahtu, rupi ili oknu i to u 9. st. i tada se izrađuju oštrice koje potiskuju tehniku damasciranja u 9. i 10. st. (EMMERLING, 1972.).

se o *lijevanom, složenom, kovanom* (Einschichtentechnik) ili o *lažnom ili zavarenom damastu*. Zavareni se damast izrađivao u tzv. *tehničoi oblaganja ili oplata* (Deckschichtentechnik), pri čemu je oštrici gibljivost davao široki i tanki srednji sloj od čelika. Sa svake strane tog srednjeg sloja, stavljale su se posebno napravljene oplata damasta, koje su imale odabrani motiv damasta. Između oplata od damasta i jezgre, radi lakšeg zavarivanja oplata na jezgru, umetan je još jedan sloj mekanog željeza (BÖHNE, DANNHEIMER, 1961., 116., Abb. 5.). Ova tehnika koja se naziva *zavareni damast* tj. »Schweissdamast« za razliku od »Gefügedamast« tj. *složeni, sastavljeni damast* ili *pravi damast* upotrebljavali su Rimljani koji su damasciranje prilagodili i tehnološki pojednostavili. Kasnije je takvo damasciranje vidljivo na više primjeraka germanskog oružja 6.-9. st.

Kod *zavarenog damasta*, za razliku od *sastavljanog damasta* nema tako dubokog umnožavanja različitih vrsta čelika. Uzorak-ukras-motiv nastaje tordiranjem damastnih šipki i njihovim sastavljanjem, a kod *sastavljenoga, složenog damasta* riječ je o ornamentu nastalom naboravanjem i zbijanjem čitavog materijala. Uzorak postaje vidljiv tek nakon jetkanja. Mogućnosti variranja uzoraka kod *zavarenog damasta* je ograničeniji nego kod *pravog damasta*. U 6./7. st. damastne šipke su sve zamotane u jednom smjeru, a tak kasnije se počinje izmjenjivati smjer tordiranja (EMMERLING, 1972.). Oponašajući postupke slaganja i tordiranja pomoću plastelinskih modela, ustanovljeno je da damasciranje ima tri osnovna uzorka – riblja kost, prugasti i rozeta damast ili damast koji se mogu na razne načine kombinirati, čak i različito na svakoj strani iste oštrice.

Motiv-uzorak na koplju iz šljunčare Jegeniš ne pokazuje u potpunosti iste elemente spajanja damastnih šipki sa svake strane bodila koplja. Na obje je strane složenija varijanta motiva riblje kosti tzv. N oblik šare, tj. spojene su tri šipke od

Sl. 4. – Detalj s motivom riblje kosti na bodilu koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš – prikaz A strane (Snimio: Damir Doračić)

Abb. 4 - Detail mit Fischgratmotiv an der Spitze der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš – Darstellung der A-Seite (Aufnahme von Damir Doračić)

Sl. 5.a – Detalj s motivom riblje kosti i meandra na bodilu koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš – prikaz B strane (Snimio: Damir Doračić)

Abb. 5a - Detail mit Fischgrat- und Mäandermotiv an der Spitze der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš – Darstellung der B-Seite (Aufnahme von Damir Doračić)

Sl. 5.b – Detalj s motivom riblje kosti na bodilu koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš – prikaz B strane (Snimio: Damir Doračić)

Abb. 5b - Detail mit Fischgratmotiv an der Spitze der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš – Darstellung der B-Seite (Aufnahme von Damir Doračić)

Sl. 5.c – Detalj s motivom meandra na bodilu koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš – prikaz B strane (Snimio: Damir Doračić)

Abb. 5c - Detail mit Mäandermotiv an der Spitze der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš – Darstellung der B-Seite (Aufnahme von Damir Doračić)

damasta (sl. 4.), (BÖHNE, DANNHEIMER, 1961., 116., Abb. 4.), s tim da je osim motiva riblje kosti (sl. 5.a-b), u donjem dijelu oštrice iznad tuljca prisutan i damast koji podsjeća na meandar mustru (sl. 5.c), (BÖHNE, DANNHEIMER, 1961., 119., Abb. 7.). Motiv riblje kosti i njezinih varijacija, motiva N i W moguće je dobiti i tzv. *naboranom tehnikom* (Falttechnik), gdje je štap od mekanog i tvrdog željeza stisnut kao harmonika, pri čemu se dobio učinak sličan tordiranom damastu. Slaganjem i kombiniranjem tako izrađenih štapova dobivao se motiv N ili W (BÖHNE, DANNHEIMER, 1961., 120., Abb. 9.).

Kako je vidljivo iz izlaganja, prostim okom nije moguće prosuditi radi li se o *pravom* (kovanom, lijevanom, sastavljenom, složenom) ili *lažnom* (zavarenom) damastu, jer su mnoge oštrice sastavljene od lamela iste vrste ili su se kovale s naborima koji su stiješteni. Kod tako stiještenih oštrica putem jetkanja dobivao se učinak pravog damasciranja pa bi zasigurno odluku radi li se kod koplja iz šljunčare Jegeniš o tzv. *kovanom* ili *zavarenom damastu*, bodilo koplja trebalo prelomiti. Ovdje valja spomenuti neka mišljenja prema kojima sax i vrh koplja spadaju u oružje koje ne treba biti elastično, tako da kod njih u prvom planu nije kombinacija tvrdoće i elastičnosti, već dekoracija (YPEY, 1982.a, 241.). Dosadašnje su analize pokazale da su kod saxova prisutne jedna ili dvije trake tordiranog damasta, a kod vrhova kopalja ima primjeraka da je oštrica zavarena na jednu damasciranu jezgru ili što je češće, imaju samo jedan sloj pokrova koji je napravljen iz plosnato raskovanih damasciranih štapova, tzv. *lažno ili zavareno damasciranje* (YPEY, 1982., 387.). Prigodom objavljivanja ostalih, ovdje spominjanih kopalja s krilcima, nisu doneseni detalji o vrsti damasciranja, osim tvrdnje da su koplja s krilcima iz rijeke Cetine, Poletnice i Mogorjela (koplje a) damascirana, a iz crteža je vidljivo da su damascirana dva koplja s krilcima iz Ljubljane (inv. br. 20269; inv. br. V329). Iako ne sa sigurnošću, možemo pretpostaviti da je koplje iz šljunčare Jegeniš, s obzirom da tvrdoća i elastičnost kod koplja nisu u prvom planu, te da se motiv na obje strane ne podudara u potpunosti, napravljeno u tehnici *zavarenog damasta*.

Na osnovi toga, postavlja se pitanje podrijetla tj. radionice u kojoj je koplje iz šljunčare Jegeniš izrađeno. Osvrnemo li se na ukupna saznanja stranih autora, uviđa se da ono zacijelo kao i svi navedeni primjerci s područja Hrvatske, Bosne i Slovenije, nije proizvod domaćih radionica i majstora, već potječe iz radionica Porajnja. Nadalje, mišljenja tih autora podudaraju se u zaključcima da prema svojim oblikovnim značajkama, zatim na osnovi ukrasa i vrste damasta na pojedinim oštricama, nije moguće lokalizirati pojedinu radionicu izrade kopalja s krilcima i ostalog oružja. S obzirom na uporabu damasciranja, valja reći da se u karolinškom dobu češće upotrebljavala tehnika damasciranja pomoću zavarivanja koja se kao kasnoantička baština zadržala u izradi oštrica. Tu su tehniku zavarenog damasciranja koja se rabila u rimskim provincijama, u ranom srednjem vijeku nastavili koristiti kovači oružja koji su ju primjenjivali pri izradi damasciranih i drugih oštrica.²⁵ U radionicama su očito radili vješti majstori, dobri poznavaooci svojstava materijala

25 Te su oštrice imale visoki postotak ugljika od 0,75 do 1,20% C (VINSKI, 1966., 76.). Da bi se ustanovio postotak ugljika mora se provesti analiza destruktivnom metodom te je na koplju iz Jegeniša ona izostala.

i sirovine, jer su oskudnim alatom kojim su raspolagali, svladavali sve poteškoće u izradi. Naime, učinak rada na nekoj oštrici bio je vidljiv, kako je već navedeno, tek nakon jetkanja, tj. na kraju čitavog postupka izrade, što je iziskivalo veliko iskustvo majstora. Zbog toga se uvriježilo mišljenje da se iskustvo koje je prelazio s oca na sina razvilo u obrt koji je bio vezan uz velike centre i sjedišta knezova (BÖHNE, DANNHEIMER, 1961., 111., 121.). Svi ti proizvodni centri, iz kojih je proizašlo obrambeno i navalno oružje karolinškog vremena, pa tako vjerojatno i koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš, bili su koncentrirani u porajnskome i gornjodunavskome području.

Nakon iznošenja oblikovnih i tehnoloških značajki našega koplja s krilcima te njegovih analogija, valja se osvrnuti i na ostale slučajne nalaze iz šljunčare Jegeniš. Naime, nakon pronalaska koplja, narednih su dana na približno istom položaju, sjeveroistočni dio šljunčare (karta 1., 1), pronađene velike životinjske kosti, dijelovi donjih vilica te izlomljeni dijelovi više ljudskih lubanja.

Izolirani dijelovi ljudskih lubanja pripadaju trima individualima.²⁶

1. *Tafonomija*: ljudske kosti svijetlosmeđe boje. Prisutni su sljedeći koštani elementi: lijeva i desna tjemena kost (fragmentirano) i zatiljna kost (čitava). Zamijećen je veći broj postmortalnih ozljeda koje su najvjerojatnije posljedica dugog boravka u vodi.

Spol: muškarac (na temelju morfologije lubanje koja pokazuje hrapavo i jako razvijeno zatiljno područje s vrlo velikim nihalnim grebenom).

Starost u trenutku smrti: doživljena starost u trenutku smrti procijenjena je na 40 - 60 godina na temelju stupnja obliteracije kranijalnih šavova.

Patološke promjene: blaga zarasla ektokranijalna poroznost prisutna je na tjemenim i na zatiljnoj kosti.²⁷

2. Lubanja pod oznakom "Jegeniš"

Tafonomija: ljudska kost tamnosmeđe boje. Prisutni su sljedeći koštani elementi: zatiljna kost (čitava).

Spol: najvjerojatnije žena (na temelju morfologije lubanje koja pokazuje glatko zatiljno područje s vrlo malim nihalnim grebenom.) Sama zatiljna kost je vrlo gracilna i mala u proporcijama.

Starost u trenutku smrti: doživljena starost u trenutku smrti procijenjena je na 20 - 35 g. na temelju stupnja obliteracije kranijalnih šavova.

3. *Tafonomija*: ljudska kost svijetlo smeđe boje. Prisutni su sljedeći koštani elementi: zatiljna kost (čitava).

Spol: riječ je o kosturu djeteta na temelju razvijenosti nihalnog grebena te debljine zatiljne kosti.

Starost u trenutku smrti: doživljena starost u trenutku smrti procijenjena je na 10 - 15 g. na temelju stupnja obliteracije kranijalnih šavova.

26 Antropološku analizu proveo je mr. sc. Mario Novak, znanstveni novak s Odsjeka za arheologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, na čemu mu toplo zahvaljujem.

27 Ektokranijalna poroznost ponekad se još naziva "kost u obliku narančine kore" jer se morfološki očituje po prisutnosti plitkih rupica oko bregme, sagitalnog šava i na zatiljnoj kosti (općenito pri vrhu svoda lubanje). Ektokranijalna poroznost najčešće se vezuje uz neodgovarajuću prehranu.

Analizom²⁸ dijelova donjih vilica životinjskih kostiju ustanovljeno je da je prvi nalaz, *mandibula* (donja čeljust, vilica) gotovo u cijelosti očuvana sa svim zubima u alveolama. Prema izgledu *processus cor onoides* i *margo ventralis*, te prema broju (zubna formula 3133/3133) i građi (HIPSODONTNI, LOFODONTNI) zuba utvrđeno je da kost potječe od konja (*Equus caballus* L.). S obzirom da su nazočni očajnici (*dens caninus*) koji se samo iznimno pojavljuju u ženki, životinja je najvjerojatnije bila mužjak. Medijani spoj lijeve i desne polovice (*sutura intermandibularis*) u potpunosti je srašten, a prema trošenju zuba i oznakama na njima procijenjeno je da je životinja sigurno bila starija od 15 - vrlo vjerojatno oko 17 godina u trenutku smrti.

Drugi nalaz, desna polovica donje čeljusti, potječe također od konja, no s obzirom da je znatno oštećen (samo jedna polovica bez dijela *ramus mandibulae* i *pars incisiva corpus mandibulae*), nije bilo moguće procijeniti spol ili približnu dob u trenutku smrti životinje.

Okolnosti samog nalaza koplja te ostalih osteoloških nalaza kao i slučajnih istodobnih nalaza iz okolice, pružaju mogućnost sagledavanja tog arheološkog nalaza s nekoliko gledišta unutar prostora koprivničke Podravine. S jedne strane može ga se promatrati kao slučajni riječni nalaz individualnog oružja nekog ratnika u vrijeme franačko-avarskih sukoba u ovom dijelu Podravine.

Neka od, u tekstu pobrojanih analognih, kopalja s krilcima također su riječni nalaz. To je koplje iz rijeke Cetine, više komada kopalja s ili bez krilaca iz rijeke Ljubljanice, dva primjerka koplja iz privatne zbirke S.P. te, iako nešto mlađe, koplje izvađeno iz Mrežnice kraj Duge Rese. Ovakvi nalazi mogu ukazivati na posljedice sukoba uz riječne gazove i prijelaze, ali i na stare putove i prometne pravce kojim su se kretali Franci u svojim pohodima (karta 2.). Svi pobrojani nalazi pronađeni su i izvađeni iz pravog korita rijeke.

Nalaz koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš mogao bi se također promatrati kao riječni nalaz, ali u stvari, ono je pronađeno oko 1 km zapadno od današnjeg toka rijeke Drave i nije izvađeno iz njezina korita. Kako je čitavo područje Podravine uz rijeku Dravu prošarano širokim meandrima, mogao bi se nalaz našega koplja promatrati i kao naplavina starog toka rijeke. Ipak, ovdje valja naglasiti da se nedaleko današnje šljunčare odvaja značajan stari rukavac rijeke Drave, s njezine lijeve strane koja je sve do 16. st. upravo na ovom mjestu skretala i tekla tokom današnje rječice Ždalice (DEMO, 1983.-1984., 232.-233.). Može se, dakle, pretpostaviti da je riječno korito u vrijeme datiranja našega koplja bilo još udaljenije od položaja gdje se danas eksploatira šljunak te da je mjesto današnjih šljunčara Jegeniša i Šoderice sve do 16. st. bilo blaga dravska okuka.

S druge strane, može se nalaz koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš promatrati kao nalaz koji potječe iz uništenog groba te pretpostaviti postojanje groblja na tom mjestu. Takvi nalazi koji potječu iz uništenih grobova su koplja s krilcima iz Poletnice (s mačem tipa K), Mogorjela (u drugom grobu mač tipa K), Rudića (s mačem tipa K) i Stolca «Čaira» (s mačem tipa K), dok su kod ostalih kopalja okolnosti nalaza nepoznate.

28 Analizu životinjskih kostiju provela je mr. sc. Snježana Kužir, dr. vet. med., Zavod za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu te joj ovom prigodom srdačno zahvaljujem.

U prilog opravdanosti pretpostavke da koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš možda potječe iz uništenog groblja i da ostali slučajni, istodobni nalazi evidentirani u bližoj ili daljoj okolini te šljunčare. Sa samog položaja šljunčare Jegeniš, pronađena na približno istom mjestu i u isto vrijeme (proljeće 2002. g.) prigodom eksploatacije šljunka, potječe željezna sjekira koja je prema obliku slična sjekirama ranoga srednjeg vijeka (neobjavljena) te nekoliko željeznih nožića (karta 1., 1). Iz Jegeniša potječe i slučajno otkriven mač koji je pohranjen u Muzeju grada Koprivnice, a koji se prema svojim oblikovnim značajkama datira u 10. st. (DEMO, 1983.-1984., 212., 216.-218., sl. 2., T. 1., 1). U Muzeju grada Koprivnice pohranjeno je nekoliko poklonjenih sjekira koje su datirane u rani srednji vijek, a pronađene su slučajno prigodom eksploatacije šljunka na sjeverozapadnom dijelu Jezera I «Željezničke šljunčare», ispostave Legrad, nedaleko položaja Tursko groblje. To je masivna, bojna sjekira pravilnih bridova s oštećenom ušicom (inv. br. 915, knj. ulaska 87), nađena u jesen 1966. g. i poklonjena Muzeju 17. prosinca 1966., od strane Branka Šokčevića, a datirana u 10. st. Isto mjesto nalaza (listopad 1969.) navodi se i za željeznu ravnu sjekiru s povijenim unutrašnjim bridovima, ušice u obliku slova T s krilastim proširenjima (inv. br. 2089.), datiranu u 8.-10. st.²⁹

Južnije od šljunčare Jegeniš smještena je druga šljunčara Šoderica iz koje također potječe mnoštvo ranosrednjovjekovnih nalaza. To je više primjeraka sjekira³⁰ i kratki mač franačkog obilježja (karta 1., 2), datirani oko 800. g. (MARKOVIĆ, ZVIJERAC, 2000., 56.-57.). Ovdje valja spomenuti i željezni bojni nož s dugim trnom za nasad drška s kraja 8. st. te željeznu sablju također datiranu u kraj 8. st., a pohranjeni su u Muzeju grada Koprivnice (KATALOG, 2000., 90., kat. br. II., 10-11; TOMIČIĆ, 2000., 154.), te nekoliko mačeva i sablji iz mlađih razdoblja, od 11. do 15. st. (DEMO, 1983.-1984., 218.-235).

Uočljivo je da je koncentracija nalaza datiranih u kraj 8. i početak 9. st. ili općenito u rani srednji vijek pronađena upravo na širem prostoru oko šljunčare Jegeniš i nedaleke Šoderice. U kontekstu okolnosti nalaza našega koplja, uz kojeg su slučajno pronađene ljudske lubanje starijeg muškarca, žene i djeteta, životinjske mandibule i više primjeraka sjekira i nožića, vrlo je zanimljiv nalaz kratkog mača – saxa iz nedaleke Šoderice. Naime, unutar karolinškog carstva kao riječni nalazi pojedinačno se pronalaze uvijek mačevi ili koplja s krilcima, a nikada sax. Na primjerima iz unutrašnjosti Saske, zaključuje se da je sax bio glavno oružje koje se uvijek stavljalo u grob i to zajedno s običnim kopljem ili kopljem s krilcima (STEUER, 1999., 316., 319.).

Prema povijesnim izvorima koji donose opise pripadnika franačke vojske saznaje se kako je ratnik trebao biti opremljen. Po-

vijesni izvor - *Kapitular iz Aachena*, datiran u godinu 802./803., donosi podatke da je ratnik morao imati konja, mač, sax, koplje i štit. Izvor iz 820. g., *Stuttgartski Psalter* iz Saint-Germain-des-Présa, donosi podatke da je 25% ratnika imalo samo jedno koplje i da je to bilo naoružanje pješaka, 25% koplje i štit, 25% samo mač i 5% mač i štit, a svi oni činili su samo 5% čitave vojske. Povijesni izvori i arheologija ne podudaraju se u potpunosti, pa je tako tek od druge polovine 9. st. na minijaturama *Psaltera sv. Gala*, vidljivo jedno vitko koplje dugačkoga listolikog vrha koji ima krilca (STEUER, 1999., 311.-313., sl. 1.-2., sl. 4.).³¹

Najuobičajenija kombinacija opreme i oružja ratnika bila je: kaciga, listasti pancir, štit i koplje, a tako opremljeni mogli su sudjelovati u borbi i kao konjanici (skupina od 40 vojnika), ali i kao pješaci. Oružje se nije nasljeđivalo već se pokapalo zajedno s pokojnikom, pri čemu su obični vojnici imali uz sebe koplje, nož ili kratki mač tipa sax. Oni imućniji imali su pravi mač i kacigu, dok su odličnici bili pokapani i sa svojim konjem. Kako su u šljunčari Jegeniš, osim nalaza koplja, pronađene dvije donje čeljusti konja od kojih jedna pripada starijoj jedinki, valja uzeti u obzir i prisutnost ratnika – konjanika na tom području, iako za sada, nisu evidentirani nalazi ostruga i stremenova. U dosadašnjim spoznajama ansamblu oružja karolinškog konjanništva činili su: vitki mačevi, iznenađujuće teška krilasta koplja i štitovi sa šiljastim bukrom (STEUER, 1999., 320.-321.).

S obzirom na veću količinu sjekira pronađenih na šljunčarama Jegeniš i Šoderica, valja istaknuti da prilaganje oružja u grob, u stvari, predstavlja statusni simbol i odraz socijalne moći, tj. odražava klasno podvojeno društvo. Glavna oznaka velikaških grobova su mač i posebice sjekira. Nakon analize nekih primjera velikaških grobova u koje je polagano oružje, uvriježilo se mišljenje da se u srednjovjekovnim darivanjima duši radi o starim običajima, te da se u tom polaganju oružja u grob prepoznaje poruka o načelima, crkva ga je na germanskom prostoru (Njemačka, Gornja i Donja Austrija, dio Češke) i dalje dopuštala *pro salute animae* (za zdravlje duše), naročito kod socijalno viših staleža (FRIESINGER, 1972., 48.).

Kako su u užoj i široj okolini šljunčara pronađeni predmeti koji, prema povijesnim izvorima i paralelama izvan Hrvatske, odgovaraju ansamblu oružja uobičajenih za ukope karolinškog vremena i običaja (kratki mač - sax, željezni bojni nož, sjekire, nožići, dvije donje čeljusti konja), moguće je ovaj nalaz koplja s krilcima promatrati kao dio opreme pokojnika, vjerojatno običnog vojnika.

Ovakav intenzitet nalaza ukazuje i na dulji boravak ljudi u vremenu ranoga srednjeg vijeka upravo na ovom prostoru. Odbir položaja naselja oduvijek je bio povezan s cestovnim i riječnim prometnim pravcima te valja područje šljunčara i okolice povezati s mogućim mjestom riječnog prijelaza starih putova, kasnije i puta nazvanog *viae Colomani regis*, kao dijela *viae exercitualis* (DEMO, 1983.-1984., 233.-234.), ceste koja je zasigurno u vojnim i političkim previranjima tijekom ranoga srednjeg vijeka bila veoma značajna. Ovladavanje riječnim prijelazom i cestovnim pravcem na području uže i šire okolice šljunčara, vje-

29 Na ovom mjestu izdvojeni su oni nalazi koji su iz približno istog razdoblja kao nalaz koplja s krilcima jer iz iste šljunčare potječe i npr. kaciga seobe naroda kasnog 6. st. te lorike, koje čuva Muzej grada Koprivnice (DEMO, 1983.-1984., 216., fus. 7.). Za korištenje ovih podataka, uvid u inventarne knjige Muzeja grada Koprivnice te dopuštenje objave navedenog, zahvaljujemo kustosu-arheologu Igoru Kulenoviću.

30 Iz južnije smještenog jezera Šoderice, potječe nekoliko sjekira (7 komada), od kojih se neke mogu opredijeliti u rani srednji vijek (?), a nalaze se u Zbirci Zvijerac (MARKOVIĆ, ZVIJERAC, 2000., 56., sl.). Nadalje, prema inventarnim knjigama Muzeja grada Koprivnice, evidentirana je još jedna željezna sjekira, datirana u 10. st., a kao mjesto nalaza zabilježena je Šoderica (poklon Muzeju 1973. g., Alojz Pašić). Ova se sjekira ne nalazi u stalnom postavu.

31 Koplja s krilcima vidljiva su na *Psaltiri iz Stuttgarta* te na detalju minijature iz tzv. *Prve biblije Karla Čelavoga*, oko 846. g., *Psaltiru iz Corbie*, prve četvrtine 9. st. i na *Psalterium Aureum, St. Gallen* – Zlatnom Psaltiru (fol., 140.-141.) (MILOŠEVIĆ, 2000., 129., 133.)

Sl. 6. – Rendgenski snimak koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš
(Snimio: Milan Rastović)

Abb. 6 - Röntgenaufnahme der Flügellanze aus der Kiesgrube
Jegeniš (Aufnahme von Milan Rastović)

rojatno je rezultiralo i razvojem naselja. Iako arheološku potvrdu o njegovu postojanju još nemamo i možda je ne ćemo moći niti imati, neki položaji u okolici Torčeca, mjestu smještenom jugo-zapadno od šljunčara, svojim površinskim nalazima ulomaka keramike ukazuju na intenzitet život na ovim prostorima u ranoj srednjem vijeku. Naime, prigodom rekognosciranja položaja Blaževo pole 6, prikupljeno je dosta nalaza keramike iz 8. i 9. st. (karta 1., 3) (SEKELJ IVANČAN et al., 2003., 121.-122., sl. 11., T., 4., 10-15; T. 5., 1-4, 6), a iz središta mjesta, Ulica braće Radić 29a, potječe i željezna sjekira, datirana oko 800. g. (karta 1., 4) (SEKELJ IVANČAN, ZVIJERAC, 1997., 66.). S obzirom na intenzitet istodobnih nalaza na ovim prostorima, moguće je i u užoj okolici šljunčare Jegeniš ili Šoderice pretpostaviti naselje koje je kontroliralo prijelaz preko rijeke, koja na ovom mjestu ima veoma plitki gaz. Tom naselju moguće je pripisati pandan groblje koje se vjerojatno nalazilo na mjestu nalaza koplja s krilcima, sjekire, nožića, ljudskih lubanja, konjskih mandibula.

Kako je koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš pripisano (rano)karolinškom kulturnom krugu, sagledavajući povijesne okolnosti, potrebno je osvrnuti se na vrijeme boravka Frana u prostorima kontinentalne Hrvatske. To vrijeme obuhvaća razdoblje od 796. do 896. g., tj. dolaska Mađara u ove krajeve. Između 791. i 805. g., uz neke prekide, franački vladar Karlo Veliki sukobljavao se na graničnim područjima s Avarima. Nakon sloma avarske moći, na području između Save i Drave formirana je slavenska kneževina tzv. «Slovinje» ili Panonska Hrvatska pod knezom Vojnomirom (?791.-795.).

Prmatrano šire, na području Podravine pronađeno je još nekoliko izuzetno važnih ranokarolinških nalaza. Prije svega valja spomenuti razoreni pojedinačni grob iz sela Medvedičke kod Đurđevca s ranokarolinškim mačem posebnog tipa I, bojnou sjekirou i nožem, datiran prije ili oko 800. g. (VINSKI, 1977.-1978., 166., 178., T. X., 1-2; VINSKI, 1981., 26., 32., 38., fus. 30.-31., T. II., 1-4; VINSKI, 1985., 97., fus. 123., 100., sl. 12., 1-4). Drugi istodobni nalaz potječe sa šljunkovitog tla starog meandra rijeke Drave južno od Cirkovljana u blizini Preloga, položaj Diven, te je ostalo nejasno je li mač posebnog tipa I-prijelazni oblik k tipu K, naplavljen ili potječe iz groba (VINSKI, 1981., 26., 32., 38., fus. 36., T. III., 1; TOMIČIĆ, 1984., 211.-216., sl. 2.-4.). Naknadnim pregledom podataka ustanovilo se da je uz mač pronađen i jedan stremen (TOMIČIĆ, 1984., 210., 216.-223., sl. 6.), te je zaključeno da nalazi potječu iz uništenog groba, odnosno većega uništenoga groblja (istočni dio Preloga, šljunčara, KATALOG, 2000., 100.-104., kat. br. II., 29.-39.), datiranog oko 800. g.

Ovi nalazi, s obzirom na njihovo datiranje, povezuju se s ratnim pohodima Karla Velikog protiv Avara u Panoniji, odnosno prvih sukoba Frana, pa tako i slavenskoga kneza Vojnomira, s Avarima prije ili oko 800. g.³² Nalazi ovog ranokarolinškog horizonta, spathe iz Cirkovljana i Medvedičke, s ostalim popratnim

nalazima, iz vremena su spomenutih sukoba, a lokaliteti s kojih potječu, prostorno se uklapaju u sliku pretpostavljenih zbivanja. Naime, upravo je nalazište kod Preloga u Međimurju smješteno negdje na granici između avarskoga i franačkog područja, a nalazi iz uništenoga groba i obližnjega groblja odraz su sukoba koji je uslijedio u prodiranju franačke vojske međurječjem Mure i Drave (TOMIČIĆ, 1984., 226.-228.). Kretanje franačke vojske vjerojatno je teklo u dva pravca starim antičkim putovima, ili međurječjem Mure i Drave prema Transdanubiji (Cirkovljan) ili prelaskom Drave, uzduž njezine desne obale, Podravinom prema istoku (koplje iz Varaždina, koplje iz šljunčare Jegeniš, sax (?), grob iz Medvedičke). Nalazi iz Medvedičke ne ukazuju na avarski etničku pripadnost, a niti na franački ukop jer su oni oko 800. g. napustili običaj stavljanja priloga u grob. Za slavensko etničko opredjeljenje argument je i bojna sjekira te je moguće pretpostaviti da je to ukop ratnika, zaslužnog pripadnika slavenskog plemstva koji je bio u vojnoj službi franačke markgrofovije u Furlaniji, kao predvodilac slavenskih postrojbi u karolinškim ratnim pohodima protiv Avara (VINSKI, 1981., 32.).

Koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš koje se datira od posljednje trećine 8. st. pa do samog početka 9. st., vjerojatno je u ove krajeve kao i nalaz spathe iz Medvedičke, došlo upravo u vrijeme spomenutih događaja. Moguće je pretpostaviti običnog vojnika – ratnika, pješaka ili čak možda konjanika s navalnim oružjem – kopljem s krilcima u službi karolinškog carstva u borbama s Avarima. Taj se vojnik (koplje s krilcima), ili možda i više njih (sax, sjekira, dvije konjske mandibule), nakon vojne službe vraća u svoj kraj, među svoje suseljanje (starac, žena i dijete) i nakon smrti biva pokopan sa svojim oružjem koje je u tim bitkama nosio.

Moguće je da se ukop dogodio i kasnije, u desetljećima nakon sloma avarske moći, kada cijelo to područje potpada pod vojnu i političku ovisnost o carstvu Karla Velikog, čime započinje i veći utjecaj zapada u kulturnome i vjerskom smislu. Ipak, iako su ti utjecaji donijeli i promjene u vjerskom smislu, još je neko vrijeme zadržan običaj prilaganja oružja i opreme u grob pa tako, kada u doba Ljudevita Posavskog (810.-823.) i Ratimira (829.-838.), prostor između rijeke Save i Drave ponovno postaje poprištem novih, ovog puta slavensko-franačkih sukoba, tijekom 9. st. taj se običaj očituje i u arheološkoj ostavštini. Tom vremenu treba pripisati nalaz spathe tipa K iz pojedinačnog groba iz Podsuseda kraj Zagreba, prve polovine 9. st., spatu tipa X iz razorenog groba iz Brodskog Drenovca druge polovine 9. st. uz avaroslovensko groblje ranog 9. st., nalaz karolinške ostruge iz Ozlja (KATALOG, 2000., 97., kat. br. II., 24), te franciska iz Nartskih Novaka (ostava?) i Siska u kojem su pronađeni i ostaci dijelova garniture neočuvanih ostruga karolinškog obilježja iz kraja 8. i početka 9. st. (VINSKI, 1977.-1978., 176., fus. 192., 187., 192.).³³ Mirom u Paderbornu 845. g. Panonska Hrvatska dolazi pod upravu donjopanonskoga kneza Pribine (do 861.) te nastupaju mirnija vremena do dolaska Mađara, a utjecaji koji od oko 800. g. sa zapada dolaze u naše krajeve, jenjavaju na izmaku 9. st.

32 Istom razdoblju mogu se opredijeliti još neki nalazi iz kontinentalnog prostora Republike Hrvatske, ali ne pripadaju ranokarolinškom kulturnom krugu, već su opredijeljena prema svojim značajkama kasnoavarskom ili slavenskom horizontu. Utjecaji iz sva tri kulturna žarišta vidljivi su npr. u inventaru uništenoga groblja u Brodskom Drenovcu, ali i na drugim lokalitetima u kontinentalnoj Hrvatskoj (TOMIČIĆ, 2000., 154.-156.; KATALOG, 2000., Brodski Drenovac, II., 2.a, 5; Križevci, II., 12; Suhopolje kod Virovitice, II., 42-43; Velika Gorica kraj Zagreba, II., 46-52; Velika Horvatska, II., 53; Zagreb, Kruga, II., 55-56, s opširnom literaturom).

33 Brojna ostavština koja se pripisuje karolinškome kulturnom krugu spomenutog vremena, pronađena je u dalmatinskoj Hrvatskoj, ali se ovom prigodom ne navodi pojedinačno (VINSKI, 1981.; JELOVINA, 1986., s brojnom literaturom; KATALOG, 2000.).

LITERATURA

- ATANACKOVIĆ-SALČIĆ, V., 1983., Fränkische Waffenfunde in der Herzogowina, *Balkanoslavica* vol. 10, Beograd, 17.-28.
- BITENC, P., KNIFIC, T., 1997., Arheološko najdišče Ljubljana, *Argo, Časopis slovenskih muzejev* 40/2, Ljubljana, 19.-32.
- BITENC, P., KNIFIC, T., 2001., *Od Rimljana do Slovanov, Predmeti*, Katalog izložbe, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana
- BÖHNE, C., DANNHEIMER, H., 1961., Studien an Wurmbuntklingen des frühen Mittelalters, *BayerVorgeschl* 26/1, München, 107.-122., Taf. 13.-19., Beilage IV.-V.
- BOŠKOVIĆ, D., 2002., Naoružanje vojske kralja Kolomana, Oružje i oprema ratnika u 11. stoljeću, u: Katalog izložbe *Kolomanov put*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 150.-162.
- DEMO, Ž., 1983.-1984., Srednjovjekovni mačevi u Muzeju grada Koprivnice, *VAMZ* 3. ser. sv. XVI-XVII, Zagreb, 211.-240.
- EISNER, J., 1952., *Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště*, Bratislava
- EMMERLING, J., 1972., Technologische Untersuchungen an Eisernen Bodenfunden, *AltThüringen* 12, Weimar, 267.-320.
- FRIESINGER, H., 1972., Waffenfunde des neunten und zehnten Jahrhunderts aus Niederösterreich, *AAustr* 52, Wien, 43.-64.
- JELOVINA, D., 1976., *Starohrvatske nekropole na području između rijeka Zrmanje i Cetine*, Split
- JELOVINA, D., 1986., *Mačevi i ostruge karolinškog obilježja u Muzeju Hrvatskih arheoloških spomenika*, Katalozi, sv. 1, Split
- KATALOG., 2000., *Hrvati i Karolinzi, Katalog*, Katalog izložbe, Muzej Hrvatskih arheoloških spomenika, drugi dio, Split
- KARO, Š., KNIFIC, T., MILIĆ, Z., 2001., Pokositreni železni predmeti z gradišča nad Bašljem, *Argo, Časopis slovenskih muzejev* 44/2, Ljubljana, 42.-47.
- KOVÁCS, L., 1971., A Honfoglaló Magyarok lánzsái és lánzsástemetkezésük, *AlbaRegia* XI, Székesfehérvár, 81.-108.
- KOVÁCS, L., 1976., Über den Stand der Ungarischen Landnahmezeitlichen Waffengeschichtsforschung, *MittArchIns* 6, Budapest, 81.-98.
- KOVÁCS, L., 1977., Über die Ungarischen Lanzen aus dem 10.-11. Jahrhundert, *MittArchIns* 7, Budapest, 61.-73., 222.-224., Taf. 58.-60.
- KOVÁCS, L., 1978.-1979., Bemerkungen zur Bewertung der Fränkischen Flügellanzen im Karpatenbecken, *MittArchIns* 8/9, Budapest, 97.-119., 351.-360., Taf. 59.-68.
- KOVAČ, M., 2003., *Ubojite ostrice. Hladno oružje na području Hrvatske od IX. do kraja XVIII. st.*, Katalog izložbe, Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica
- MARKOVIĆ, Z., ZVIJERAC I., 2000., Arheološko-povijesni slijed naseljavanja Torčeca i okolice, u: *Povijest Torčeca*, Bjelovar, 44.-59.
- MILETIĆ, N., 1963., Nakit i oružje IX-XII veka u nekropolama Bosne i Hercegovine, *GZMS XVIII*, Sarajevo, 155.-178.
- MILETIĆ, N., 1977., Ranosrednjovjekovni nalazi iz Rudića kod Glamoča, *GZMS XXX/XXXI*, Sarajevo, 231.-238.
- MILETIĆ, N., 1979., Ranosrednjovjekovno koplje iz Mogorjela, *ZborRadNM IX-X*, Beograd, 145.-151.
- MILETIĆ, N., 1991., Ranosrednjovjekovna koplja s krilima iz Bosne i Hercegovine, *Zbornik radova posvećenih akademiku Alojzu Bencu*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga XCV, Sarajevo, 201.-208.
- MILETIĆ, N., 2001., *Bosna i Hercegovina u doba Karolinga, kraj VIII – poč. X vijeka*, Katalog izložbe, Sarajevo
- MILOŠEVIĆ, A., 2000., Karolinški utjecaji u kneževini Hrvatskoj u svjetlu arheoloških nalaza, u: *Hrvati i Karolinzi, rasprave i vrela*, Katalog izložbe, Muzej Hrvatskih arheoloških spomenika, prvi dio, Split, 106.-139.
- NADOLSKI, A., 1954., Studia nad uzbrojeniem Polskim w X, XI i XII wieku, *ActaArchLodz* 3, Łódź
- OREČ, P., 1984., Novi arheološki nalazi iz ranoga srednjega vijeka iz zapadne Hercegovine, *GZMS* 39, Sarajevo, 97.-129.
- PAULSEN, P., 1967., Einige Flügellanzen aus Schwaben, *Fundberichte aus Schwaben*, n.f. 18/1, Stuttgart, 255.-264.
- PETERSEN, J., 1919., *De Norske Vikingesverd, En typologisk-kronologisk studie om de vikingetidens vaaben*, Kristiana
- PLETERSKI, A., 1987., Sebenjski zaklad, *AVes* 38, Ljubljana, 237.-330.
- RUTTKAY, A., 1975., Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (I), *SlovArch* XXIII/1, Bratislava, 119.-216.
- SEKELJ IVANČAN, T., Novi metalni nalaz iz šoderice Jegeniš sjeveroistočno od Koprivnice, *ObavijestiHAD* br. 2, god. XXXV., Zagreb, 81.-82.
- SEKELJ IVANČAN, T., TKALČEC, T., ŠILJEG, B., 2003., Rezultati analize ranosrednjovjekovnih nalaza i nalazišta u okolici Torčeca i njihova daljnja interpretacija, *PrilInsArheolZagrebu* 20, Zagreb, 113.-130.
- SEKELJ IVANČAN, T., ZVIJERAC, I., 1997., Nekoliko srednjovjekovnih položaja u okolici Torčeca – Koprivničko-križevačka županija, *ObavijestiHAD* br. 2, god. XXIX., Zagreb, 65.-69.
- STEIN, F., 1967., Adelsgräber des Achten Jahrhunderts in Deutschland, *Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts zu Frankfurt am Main*, ser., A., Band IX, Text, Tafeln, Berlin
- STEUER, H., 1999., Bewaffnung und Kriegsführung der Sachsen und Franken, u: *799 Kunst und Kultur der Karolingerzeit, Karl der Grosse und Papst Leo III. In Paderborn*, Beiträge zum Katalog der Ausstellung Paderborn 1999, III, Mainz, 310.-322.
- SVOLŠAK, D., BITENC, P., ISTENIĆ, J., KNIFIC, T., NABERGOJ, T., STARE, V., TRAMPUŽ OREL, N., 1997., Novo gradivo v Arheološkem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani (pridobljeno v letih od 1987. do 1993.), *Varspomen* 36, Ljubljana, 224.-297.
- SZAMEIT, E., 1987., Karolingerzeitliche Waffenfunde aus Österreich, Teil II: Die Saxe und Lanzenspitzen, *AAustr* 71, Wien, 155.-171.
- ŠERCER, M., 1972., *Staro oružje na motki*, Katalog muzejskih zbirki VII., Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb
- TOMICIĆ, Ž., 1968., Važnost nalaza ranosrednjovjekovnog koplja u Varaždinu, *ShP* 3. ser. sv. 10, Split, 53.-61.
- TOMICIĆ, Ž., 1978., Rezultati ranosrednjovjekovnih arheoloških istraživanja u Međimurju i varaždinskoj regiji, *IzdanjaHAD* sv. 2, Zagreb, 209.-222.
- TOMICIĆ, Ž., 1984., Prilog istraživanju karolinškog oružja u Međimurju i varaždinskoj regiji, *ShP* 3. ser. sv. 14, Split, 209.-230.
- TOMICIĆ, Ž., 2000., Arheološka slika ranoga srednjega vijeka na prostoru međurječja Drave, Dunava i Save, u: *Hrvati i Karolinzi, rasprave i vrela*, Katalog izložbe, Muzej Hrvatskih arheoloških spomenika, prvi dio, Split, 142.-161.
- VINSKI, Z., 1966., O primjeni rendgenskog snimanja pri istraživanju ranosrednjovjekovnih mačeva, *VesVojMuz* 11-12, Beograd, 70.-88.
- VINSKI, Z., 1977.-1978., Novi karolinški nalazi u Jugoslaviji, *VAMZ* 3. ser. sv. X-XI, Zagreb, 143.-208.
- VINSKI, Z., 1981., O nalazima karolinških mačeva u Jugoslaviji, *ShP* 3. ser. sv. 11, Split, 9.-54.
- VINSKI, Z., 1985., Marginalija uz izbor karolinškog oružja u jugoistočnoj Europi, *ShP* 3. ser. sv. 15, Split, 61.-117.
- WERNER, J., 1955., Das alamannische Gräberfeld von Mindelheim, *Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte* 6, Reiche A, München
- WESTPHAL, H., 1999., Zur Bewaffnung und Ausrüstung bei Sachsen und Franken, Gemeinsamkeiten und Unterschiede am Beispiel der Sachkultur, u: *799 Kunst und Kultur der Karolingerzeit, Karl der Grosse und Papst Leo III. In Paderborn*, Beiträge zum Katalog der Ausstellung Paderborn 1999., Mainz, 323.-327.
- WESTPHAL, H., 1999.a, *799 Kunst und Kultur der Karolingerzeit, Karl der Grosse und Papst Leo III. In Paderborn*, Band I, Katalog der Ausstellung Paderborn 1999., Mainz, 292.-295., V. 42.-V. 50.
- YPEY, J., 1982., Europäische Waffen mit Damaszierung, *ArchKorr* 12/3, Mainz, 381.-388.
- YPEY, J., 1982.a, Flügellanzen in niederländischen Sammlungen, *Vor- und Frühgeschichte des unteren Niederrheins*, Quellenschriften zur westdeutschen Vor- und Frühgeschichte 10, Bonn, 241.-267.

ZUSAMMENFASSUNG

Frükarolingische Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš bei Koprivnica

Im Verlauf der Kiesförderung in der Kiesgrube Jegeniš nordöstlich von Koprivnica wurde im Frühjahr 2002 der Zufallsfund einer Eisenlanze gemacht (Karte 1:1; Karte 2:1).

Die Lanze ist blattförmig, mit einer Tülle, in der der hölzerne Schaft befestigt wurde. An der verzierten Tülle befinden sich seitlich zwei Flügel (Abb. 1a, Abb. 1b; T. 1). Die gesamte Lanzenlänge beträgt 48,5 cm, die Flügelspannweite

7,3 cm. Das Gewicht der Lanze beträgt 492 g. Erhalten geblieben ist auch ein kleines Stück Holz, das aus der Lanzentülle herausgenommen (Abb. 3) und analysiert wurde; die Analyse ergab, daß der Schaft aus Eschenholz, einer zur Bearbeitung sehr geeigneten Holzart, angefertigt worden war.

Die Flügellanzen sind typische Vertreter der Waffen aus karolingischer Zeit. Auf dem Gebiet der Republik Kroatien sind Funde von Flügellanzen relativ selten. In Bezug auf ihre Form bietet sich der Fund einer gut erhaltenen Flügellanze aus Cetina bei Trilj (Karte 2:2) als nächste Analogie zur Lanze aus der Kiesgrube Jegeniš an. Der Schaft ist ebenfalls aus Eschenholz angefertigt, und die Lanze selbst wurde in das letzte Drittel des 8. Jahrhunderts datiert. Aus der kroatischen Region Dalmatien ist uns noch eine weitere Flügellanze bekannt, die gemeinsam mit einem karolingischen Schwert vom Typus K im Dorf Poletnica bei Zadvarje, im Hinterland von Omiš (Karte 2:3), gefunden und auf das Ende des 8./Anfang des 9. Jahrhunderts datiert wurde.

Der einzige veröffentlichte Lanzenfund im kontinentalen Kroatien ist der Fund einer Eisenlanze aus Varaždin, datiert an den Beginn des 9. Jahrhunderts (Karte 2:4). Einige Flügellanzen konnten in keine bestimmte Fundstätte eingeordnet werden, obwohl sie in der kroatischen Fach- und Wissenschaftsliteratur publiziert worden sind. So befindet sich im Kroatischen Geschichtsmuseum eine Flügellanze, die in die Zeit vom 8. bis 9. Jahrhundert datiert wurde. Dasselbe Museum besitzt auch eine weitere Flügellanze aus Eisen aus dem Mrežnica-Fluß bei Duga Resa (Karte 2:5), in die Zeit zwischen dem 9.-11. Jahrhundert – in die spätere Zeit tendierend – datiert. In neuerer Zeit findet man in der kroatischen Literatur noch zwei Flügellanzen aus unbekanntem Fundstätten. Beide Funde befinden sich in der Privatsammlung von S.P. und gehören zu einem aus einem Fluß geborgenen Fund; es ist aber immer noch nicht bekannt, in welchem Fluß sie gefunden wurden, bzw. ob sie überhaupt aus Kroatien oder aber aus einem Nachbarland stammen.

Größere Mengen von Zufallsfunden karolingischer Lanzen wurden in den letzten paar Jahren im Fluß Ljubljanica bei Rakova Jelša, südlich von Ljubljana in Slowenien, gefunden und aus dem Fluß geborgen; sie wurden auf das Ende des 8. Jahrhunderts und ins 9. Jahrhundert datiert (Karte 2:6). In Sebenj bei Bled (Karte 2:7) wurde außerdem auch eine flügellose Lanze mit verzierter Tülle gefunden.

Der Großteil der Flügellanzen, bei denen Parallelen mit der Lanze aus der Kiesgrube Jegeniš festgestellt werden können, wurde auf dem Gebiet von Bosnien und Herzegowina gefunden. Es handelt sich um eine einfache, grazil geformte Flügellanze, die aus einem zerstörten Grab von der Fundstätte Stolac “Čaire” (Karte 2:9) stammt und in den Zeitraum zwischen dem Jahr 800 und dem ersten Drittel des 9. Jahrhunderts datiert wurde, und um eine Lanze mit beschädigten Flügeln aus Mogorjelo bei Čapljina (Karte 2:10), datiert ins 9. Jahrhundert. Den Formeigenschaften zufolge steht der Lanze aus der Kiesgrube Jegeniš eine andere Lanze mit verzierter Tülle aus Mogorjelo näher (in der Literatur als a. bezeichnet), die auf den Anfang des 9. Jahrhunderts, d.h. genauer etwa auf das Jahr 800 datiert wurde. Die karolingische Flügellanze aus dem zufällig entdeckten, zerstörten

Grab aus Hatelj “Dabar polje” bei Stolac (Karte 2:11) stellt ebenfalls eine direkte Parallele zur Lanze aus Jegeniš dar und wurde zwischen das letzte Drittel des 8. und das erste Drittel des 9. Jahrhunderts datiert. Andere Lanzen aus Bosnien und Herzegowina sind einer jüngeren Lanzengruppe zuzuordnen, die erstmals ins 9. und 10. Jahrhundert datiert wurde und die aus zwei unbekanntem Fundstätten stammt; eine weitere Lanze wurde in Vir bei Posušje gefunden und ins 10. Jahrhundert (Karte 2:12) datiert.

Die Flügellanzen aus Bosnien und Herzegowina sowie die Flügellanzen aus dem Gebiet Sloweniens und Kroatiens wurden nicht von einheimischen Meistern in einheimischen Werkstätten, sondern auf dem Gebiet des Frankenreiches, in der Rheingegend, in großen für den Export geeigneten Mengen produziert. Alle Funde außerhalb des Territoriums des Frankenreiches, bzw. nördlich, östlich und südöstlich davon, von Skandinavien bis hin zum Schwarzen Meer, sowie in den slawischen Ländern, sind Importe.

Die Flügellanzen verbindet man im allgemeinen mit der Expansionspolitik des karolingischen Reiches. Ihre Entwicklung läßt sich durch gründlich ausgearbeitete Typologien für das Gebiet Deutschlands und Österreichs verfolgen. Laut der Typologie, die von Petersen am Beginn des 20. Jahrhunderts für diese Waffenart vorgeschlagen wurde, würde man die Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš und den ihr ähnlichsten Fund aus dem Cetina-Fluß sowie mehrere Lanzenexemplare aus Ljubljana dem Typ B zuordnen. Darüber hinaus würde man die Lanze nach der neueren Typologie hinsichtlich der schlanken, lorbeerblattförmigen Blattlinie, der eingeritzten Verzierung auf der Tülle und der wohl geformten Flügel den Flügellanzen der sog. reifen oder vollendeten Form im Einklang mit den Zuordnungskriterien und Parallelen aus Deutschland (Pauslen) zuschreiben können. Der weiteren Gliederung dieser Form zufolge, ausgehend von Form und Position der Flügel, die vermutlich schon vor der Öffnung der Tülle gefertigt wurden – was wegen der Beschädigung allerdings nicht mit Sicherheit festgestellt werden kann – kann die Lanze aus Jegeniš dem Typ B oder der Übergangsform vom Typ A zum Typ B zugeordnet werden, im Einklang mit der Typologie für Österreich (Szemeit), datiert etwa auf das Jahr 800/den Beginn des 9. Jahrhunderts. Die nächste Analogie für die Lanze aus der Kiesgrube Jegeniš ist eine Flügellanze mit breitem, flachem Blatt - dessen Mittelrippe nicht klar ausgeprägt ist – mit beidseitigen Einriefungen auf der Tülle und stark ausgeprägten Flügeln. Sie stammt aus Grab 39 in Stery-Dornach, das Szemeit in den Typ A einordnete. Die Bestattungen auf diesem slawischen, von bayerisch-fränkischen Einflüssen stark geprägten Gräberfeld in Oberösterreich begannen in der zweiten Hälfte des 8. Jahrhunderts, und die genannte Grabanlage kann den anderen Funden zufolge in das letzte Drittel des 8. Jahrhunderts datiert werden.

Identische Lanzen wurden im Cetina-Fluß bei Trilj und in Poletnica bei Zadvarje, an den Fundstätten Mogorjelo bei Čapljina (Lanze a) und Hatelj in der Herzegowina, gefunden; mehrere Fundstücke entdeckte man auch im Ljubljanica-Fluß bei Rakova Jelša in Slowenien oder an unbekanntem Fundstätten. Da der Hintergrund dieser Funde unbekannt oder aber nicht eindeutig ist, können diese Lanzen nur im Hinblick

auf ihre typologischen Eigenschaften betrachtet werden und per analogiam zu fast identischen, aus Grabanlagen außerhalb von Kroatien, Slowenien und Bosnien-Herzegowina stammenden Lanzen in das letzte Viertel des 8. Jahrhunderts datiert werden. In diese Zeit wird auch die Verzierung einer Tülle datiert, die denjenigen auf den Flügellanzen aus den Flüssen Cetina, Poletnica, aus Hatelj und Mogorjelo (a) sowie einigen Exemplaren aus der Ljubljana sehr ähnlich ist. Die Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš hat eingeriefte Linien, wobei die Überreste der seitlichen, oberhalb der Flügel eingeritzten Riefen stärker und diejenigen auf der Vorderseite schwächer sichtbar sind (Abb. 2a und Abb. 2b).

Da die Eigenschaften aller dieser Lanzen sehr ähnlich sind, kann sogar vermutet werden, daß ihr Ursprung in denselben Werkstätten zu suchen ist. Die genannten, auf das letzte Drittel des 8. und den Beginn des 9. Jahrhunderts datierten Flügellanzen aus Slowenien, Kroatien und der Herzegowina wurden nicht am jeweiligen Fundort hergestellt, sondern stammen aus dem Gebiet des Frankenreiches. Den ähnlichen Details zufolge liegt auch die Vermutung nahe, daß dieser Waffentyp einem engeren Werkstättenkreis, höchstwahrscheinlich im Rheintal, entstammt. Im Rheingebiet wurden die Lanzen in Massenproduktion hergestellt, sowohl für das Gebiet innerhalb des Frankenreiches, als auch für den Export.

Das Motiv-Muster auf dem Lanzenblatt aus der Kiesgrube Jegeniš, ausgeführt in einer Damaszierungstechnik, weist nicht ganz identische, der Verbindung der Damaststäbe auf jeder Seite der Lanzenspitze dienenden Elemente auf. Auf beiden Seiten befindet sich eine komplexere Variante des Fischgratmotivs, die sog. N-Form der Zierlinie, d.h. es sind drei Damaststäbe (Abb. 4) miteinander verbunden, wobei neben dem Fischgratmotiv (Abb. 5a, Abb. 5b) im unteren Teil der Klinge oberhalb der Tülle auch Damast zu sehen ist, ähnlich dem Mäander-Muster. (Abb. 5c). Mit bloßem Auge kann man nicht erkennen, ob es sich um einen echten (geschmiedeten, gegossenen, zusammengefügteten, zusammengesetzten) oder einen falschen (geschweißten) Damast handelt, so daß die Frage, ob der Damast bei der Lanze aus der Kiesgrube Jegeniš ein sog. geschmiedeter oder aber geschweißter Damast ist, nur durch das Brechen der Lanze mit Sicherheit beantwortet werden könnte. Bei der Publizierung von anderen, hier angeführten Flügellanzen wurden keine Details über die Damaszierungsart vorgelegt, mit Ausnahme der Feststellung, daß die Flügellanzen aus Cetina, Poletnica und Mogorjelo (Lanze a) damasziert sind; dabei ist aus der Zeichnung ersichtlich, daß zwei Flügellanzen aus Ljubljana (Inv.Nr. 20269; Inv.Nr. V329) damasziert sind. Obwohl bei der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš die Damaszierungsart nicht mit Sicherheit festgestellt werden kann, handelt es sich hier wahrscheinlich um die Technik des geschweißten Damast, da Härte und Elastizität bei den Lanzen nicht im Vordergrund stehen und die Motive auf beiden Seiten nicht ganz übereinstimmen.

Im Verlauf der weiteren Kiesförderung wurden auf der ungefähr gleichen Position in der Kiesgrube Jegeniš Reste von Tierknochen sowie Fragmente menschlicher Schädel (von einem alten Mann, einer Frau und einem Kind) gefunden (Karte 1:1).

Der Kontext des Lanzenfundes selbst sowie der anderen osteologischen Funde und der in der Umgebung entdeckten

Zufallsfunde aus der gleichen Zeitperiode ermöglichen die Beschreibung dieses archäologischen Fundes im Gebiet von Koprivnička Podravina von mehreren Gesichtspunkten aus.

Einerseits kann dieser Fund als Flußfund, bzw. als zufälliger Einzelfund einer Kriegerwaffe aus der Zeit der kriegerischen Auseinandersetzungen zwischen den Franken und Awaren in diesem Teil der Podravina betrachtet werden.

Einige der im Text angeführten analogen Flügellanzen sind ebenfalls Flußfunde: die Lanze aus dem Fluß Cetina, mehrere Lanzen – mit oder ohne Flügel – aus dem Fluß Ljubljana, zwei Lanzen aus der Privatsammlung von S.P. und die – zwar etwas jüngere – Lanze aus dem Fluß Mrežnica bei Duga Resa. Solche Funde können auf die Folgen von Auseinandersetzungen bei Flußfurten und -übergängen hinweisen, aber auch auf alte Verkehrswege und -routen, auf denen sich die Franken in ihren Kriegszügen bewegten (Karte 2). Alle genannten Funde wurden im Flußbett gefunden und aus dem Wasser geborgen.

Der Fund der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš könnte als Flußfund betrachtet werden, er wurde aber eigentlich etwa 1 km westlich vom heutigen Flußlauf der Drau gefunden und nicht aus dem Flußbett der Drau herausgeholt. Da das ganze Gebiet der Podravina durch die Drau mit ihren breiten Mäandern durchzogen ist, könnte der Fund unserer Lanze auch als aus dem einstigen Flußlauf angeschwemmtes Gut gedeutet werden. Es muß hier jedoch hervorgehoben werden, daß unweit der heutigen Kiesgrube, auf der linken Seite des Flusses, ein bedeutender alter Nebenarm der Drau fließt, der bis zum 16. Jahrhundert genau an dieser Stelle abzweigte und entlang des Flußlaufes des heutigen Flüsschens Ždratica verlief. Es kann daher vermutet werden, daß das Flußbett zu der Zeit, in die unsere Lanze datiert wurde, noch weiter entfernt war von der Stelle des heutigen Kiesabbaus, und daß die Lage der heutigen Kiesgruben (Jegeniš und Šoderica) bis zum 16. Jahrhundert bloß ein sanfter Draubogen war.

Andererseits kann der Fund der Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš als einem zerstörten Grab zugehöriger Fund gedeutet werden; demzufolge kann man vermuten, daß sich an dieser Stelle ein Gräberfeld befand. Solchen, aus zerstörten Gräbern stammenden Funden sind die Flügellanzen aus Poletnica (mit Schwert vom Typ K), Mogorjelo (im zweiten Grab das Schwert vom Typ K), Rudić (mit Schwert vom Typ K) und Stolac «Čaira» (mit Schwert vom Typ K) zuzuschreiben, während bei den anderen Lanzen der Kontext des Fundes nicht bekannt ist.

Aufgrund der übrigen, aus der gleichen Zeitperiode stammenden Zufallsfunde aus der näheren oder weiteren Umgebung dieser Kiesgrube scheint die Vermutung, daß die Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš vielleicht aus einem zerstörten Gräberfeld stammt, berechtigt zu sein. In Jegeniš wurden an ungefähr derselben Stelle und in derselben Zeit (Frühjahr 2002) eine Eisenaxt, deren Form den frühmittelalterlichen Äxten ähnlich ist (bisher unveröffentlicht), und einige kleine Eisenmesser (Karte 1:1) gefunden, gefolgt von einem zufällig entdeckten, jetzt vom Museum der Stadt Koprivnica aufbewahrten Schwert, das nach seinen Formeigenschaften in das 10. Jahrhundert datiert wurde, und einigen vom 8. bis 10. Jahrhundert datierten Äxten.

Südlich der Kiesgrube Jegeniš befindet sich eine andere Kiesgrube, Šoderica, aus der ebenfalls eine Vielzahl von frühmittelalterlichen Funden stammt. Es handelt sich um mehrere Exemplare von Äxten und ein Kurzsword fränkischer Ausprägung – den Sax (Karte 1:2), datiert etwa auf das Jahr 800, sowie um ein eisernes Kampfmesser mit langem Aufsatzdorn vom Ende des 8. Jahrhunderts und einen eisernen Säbel – auch an das Ende des 8. Jahrhunderts datiert – aus dem Museum der Stadt Koprivnica.

Die Konzentration der Funde, die auf das Ende des 8. und den Beginn des 9. Jahrhunderts bzw. allgemein ins Frühmittelalter datiert wurden, ist sehr groß, wobei alle diese Funde in der weiteren Umgebung der Kiesgrube Jegeniš und der nahe gelegenen Kiesgrube Šoderica entdeckt wurden. Im Zusammenhang mit dem Kontext unserer Lanze, neben der zufällig auch menschliche Schädel von einem älteren Mann, einer Frau und einem Kind sowie Tierkiefer und mehrere Exemplare von Äxten und kleinen Messern gefunden wurden, ist der Fund eines Kurzswordes – des Sax – aus der Kiesgrube Šoderica (Karte 1:2) äußerst interessant. Innerhalb des karolingischen Reiches entdeckt man als Flußfunde nämlich üblicherweise immer einzelne Schwerter oder Flügellanze, nie aber den Sax. Anhand von Beispielen aus Sachsen kann festgestellt werden, daß der Sax die wichtigste Grabbeigabe war, gemeinsam mit der normalen Lanze oder Flügellanze. Die Waffen wurden nicht an die nächste Generation weitergegeben, sondern gemeinsam mit dem Verstorbenen ins Grab gelegt, wobei für die einfachen Krieger die Lanze, das Messer oder das Kurzsword – der Sax – für die Krieger aus den reicheren Kriegerschichten das echte Schwert und der Helm und für die führenden Krieger auch deren Pferde beigesetzt wurden. Da in der Kiesgrube Jegeniš neben den Lanzenfunden auch zwei Pferdeunterkiefer gefunden wurden, kann man daraus folgern, daß sich auf diesem Gebiet auch Reiterkrieger aufhielten, obwohl hier bisher keine Funde von Sporen und Steigbügeln vorliegen.

Aus der größeren Anzahl von Äxten, die in den Kiesgruben Jegeniš und Šoderica gefunden wurden, läßt sich schließen, daß die Waffenbeigaben in den Gräbern Status und Macht, d.h. die Hierarchie in der Gesellschaft, widerspiegeln. Das Hauptmerkmal der Gräber, in denen die Angehörigen der oberen Gesellschaftsschichten beigesetzt wurden, sind das Schwert und besonders die Axt.

Da in der engeren und weiteren Umgebung der Kiesgruben Gegenstände gefunden wurden, die nach den Geschichtsquellen und Parallelen außerhalb Kroatiens den bei den Beisetzungen der karolingischen Zeit üblichen Waffen entsprechen (eiserne Kampfmesser, Äxte, kleine Messer, zwei Pferdeunterkiefer), kann dieser Fund einer Flügellanze als Bestandteil von Grabbeigaben betrachtet werden.

Die Funddichte weist auch darauf hin, daß sich die Menschen in diesem Gebiet im Frühmittelalter länger aufhielten, so daß die Kiesgruben und ihre Umgebung vielleicht mit dem Flußübergang der *viae Colomani regis*, als einem Teil der *viae exercitialis* – einer in militärischen und politischen Auseinandersetzungen des Mittelalters sehr wichtigen Verkehrsstrecke – in Verbindung gebracht werden können. Die Nutzung des Flußübergangs und der Verkehrsstrecke in der engeren und weiteren Umgebung der Kiesgruben war wahr-

scheinlich auch der Grund für die Besiedelung dieses Gebietes. Obwohl das Bestehen einer Siedlung bisher keine archäologische Bestätigung fand – und vielleicht auch in Zukunft nicht finden wird – weisen einige Stellen in der Umgebung von Torčec, südwestlich von den Kiesgruben, aufgrund der dort an der Oberfläche gefundenen Keramikfragmente darauf hin, daß es in diesen Gebieten im Frühmittelalter ein intensives Leben gab. Im Rahmen der Rekognoszierung der Stätte Blaževopole 6 (Karte 1:3) konnten nämlich zahlreiche Keramikfunde aus dem 8. und 9. Jahrhundert geborgen werden; aus dem Zentrum dieses Fundortes (Karte 1:4) stammt auch eine eiserne Axt, die etwa auf das Jahr 800 datiert wurde. Aufgrund der Konzentration der Funde aus der gleichen Zeitperiode liegt die Vermutung nahe, daß in der engeren Umgebung der Kiesgruben Jegeniš oder Šoderica eine Siedlung bestand, die den Flußübergang kontrollierte – hier, wo der Fluß eine sehr flache Furt bildet. Dieser Siedlung könnte entsprechend auch ein Gräberfeld zugeschrieben werden, das sich möglicherweise genau an der Fundstätte befand, wo die Flügellanze, die Axt, die kleinen Messer, die menschlichen Schädel und Pferdekiefer gefunden wurden.

Da die Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš dem karolingischen Kulturkreis zugeordnet wurde, muß hier auf die Frankenzeit in Kontinentalkroatien hingewiesen werden, die die Zeitspanne zwischen dem Jahr 796 und 896 – bis zum Vordringen der Ungarn in diese Gebiete – umfaßte. Zwischen 791 und 805 – mit einigen Unterbrechungen – mußte der Frankenkaiser Karl der Große in den Grenzgebieten mit den Awaren kämpfen. Nach dem Untergang der awarischen Macht wurde auf eben diesem Gebiet zwischen Save und Drau das slawische Fürstentum, das sog. «Slovinje» oder Pannonische Kroatien unter dem Fürsten Vojnomir (? 791-795) gegründet.

Im weiteren Bereich der Podravina wurden noch einige, sehr wichtige frühkarolingische Funde entdeckt. Vor allem ist hier das zerstörte Einzelgrab aus dem Dorf Medvedička bei Đurđevac mit einem frühkarolingischen Schwert vom Sondertyp 1, mit Kriegssaxt und Messer – datiert vor oder auf das Jahr 800 – zu erwähnen. Der zweite Fund aus der gleichen Zeitperiode – ein Schwert vom Sondertyp 1, eine Übergangsform zum Typ K – stammt aus dem Kiesbett eines einstigen Mäanders der Drau, südlich von Cirkovljan in der Nähe von Prelog. Neben dem Schwert wurde auch ein Steigbügel gefunden, so daß daraus der Schluß gezogen wurde, daß die Funde aus einem zerstörten Grab – bzw. aus einem größeren, zerstörten Gräberfeld, datiert etwa ins Jahr 800 – stammen.

Bezogen auf die Datierung werden diese Funde mit den Kriegszügen Karls des Großen gegen die Awaren in Pannonien in Verbindung gebracht, bzw. mit den ersten Auseinandersetzungen der Franken – und somit auch des slawischen Fürsten Vojnomir – mit den Awaren vor oder um das Jahr 800. Die Funde dieses frühkarolingischen Horizonts, die Spatha aus Cirkovljan und Medvedička, sowie andere dazugehörige Funde stammen aus der Zeit der genannten Auseinandersetzungen, wobei auch ihre Fundstätten in räumlicher Hinsicht mit dem vermuteten Ablauf dieser Ereignisse zusammenpassen. Die Fundstätte bei Prelog in Medimurje liegt nämlich gerade an der Grenze zwischen dem Gebiet der Awaren und Franken, und die Funde aus dem zerstör-

ten Grab sowie aus dem nahen Gräberfeld weisen auf die Auseinandersetzungen hin, die sich durch das Vordringen der Frankenarmee in das Zwischenstromgebiet von Mur und Drau ergaben. Die Bewegungen der Frankenarmee führten wahrscheinlich in zwei Richtungen auf den alten antischen Verkehrsrouten oder durch das Zwischenstromgebiet von Mur und Drau, Richtung Transdanubien (Cirkovljan), oder aber über die Drau, an ihrem rechten Ufer entlang, durch die Podravina nach Osten (Lanze aus Varaždin, Lanze aus der Kiesgrube Jegeniš, Sax (?), Grab aus Medvedička).

Die Flügellanze aus der Kiesgrube Jegeniš, datiert in den Zeitraum zwischen dem letzten Drittel des 8. Jahrhunderts bis zum Beginn des 9. Jahrhunderts, gelangte wahrscheinlich genauso wie die Spatha aus Medvedička zur Zeit der genannten Ereignisse in diese Gegend. Man kann sich einen Krieger vorstellen – Fuß- oder Reiterkrieger, oder sogar einen Reiterkrieger mit Flügellanze als Kampfwanne –, der im Dienste des karolingischen Reiches gegen die Awaren kämpft. Der Krieger (Flügellanze) – oder mehrere Krieger (Sax, eisernes Kampfmesser, Axt, zwei Pferdekiefer) – kehrt nun nach dem abgeleiteten Kriegsdienst in seine Heimat, zu den Mitbewohnern seines Dorfes (der alte Mann, die Frau und das Kind) zurück und wird nach seinem Tode mitsamt seinen Waffen, die er in diesen Kämpfen trug, begraben.

Es kann sein, daß die Beisetzung später erfolgte, in den Jahrzehnten nach dem Untergang der awarischen Macht, als dieses ganze Gebiet militärisch und politisch unter die

Herrschaft Karls des Großen fiel, womit auch ein größerer Einfluß des Westens auf Kultur und Religion einsetzte. Obwohl diese Einflüsse auch Änderungen im religiösen Leben mit sich brachten, blieb der Brauch der Waffenbeigaben sowie der anderen Grabbeigaben doch noch einige Zeit erhalten, so daß er zu den Zeiten von Ljudevit Posavski (810-823) und Ratimir (829-838), als das Gebiet zwischen den Flüssen Save und Drau schon wieder zum Kriegsschauplatz – diesmal zwischen den Slawen und Franken – geworden war, auch noch im weiteren Laufe des 9. Jahrhunderts fortbestand, was durch archäologische Funde belegt ist. Dieser Periode ist auch der Fund einer Spatha vom Typ K aus einem Einzelgrab aus Podsused bei Zagreb zuzuschreiben – aus der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts –, genauso wie eine Spatha vom Typ X aus einem zerstörten Grab in Brodski Drenovac aus der zweiten Hälfte des 9. Jahrhunderts neben einem awarisch-slawischen Gräberfeld aus dem frühen 9. Jahrhundert, ebenfalls der Fund eines karolingischen Sporns aus Ozalj sowie einer Franziske aus Nartski Novaki (Hort?) und Sisak, wo auch Teile einer Garnitur von nicht erhaltenen Sporen karolingischer Ausprägung vom Ende des 8./Beginn des 9. Jahrhunderts gefunden wurden. Mit dem Friedensabkommen von Paderborn im Jahr 845 wurde Kroatien zum Hoheitsgebiet des unterpannonischen Fürsten Pribina (bis zum Jahr 861). Damit traten friedlichere Zeiten ein, die bis zur Ankunft der Ungarn anhielten, und die Einflüsse, die um das Jahr 800 aus dem Westen in unsere Gebiete kamen, wurden Ende des 9. Jahrhunderts immer schwächer.

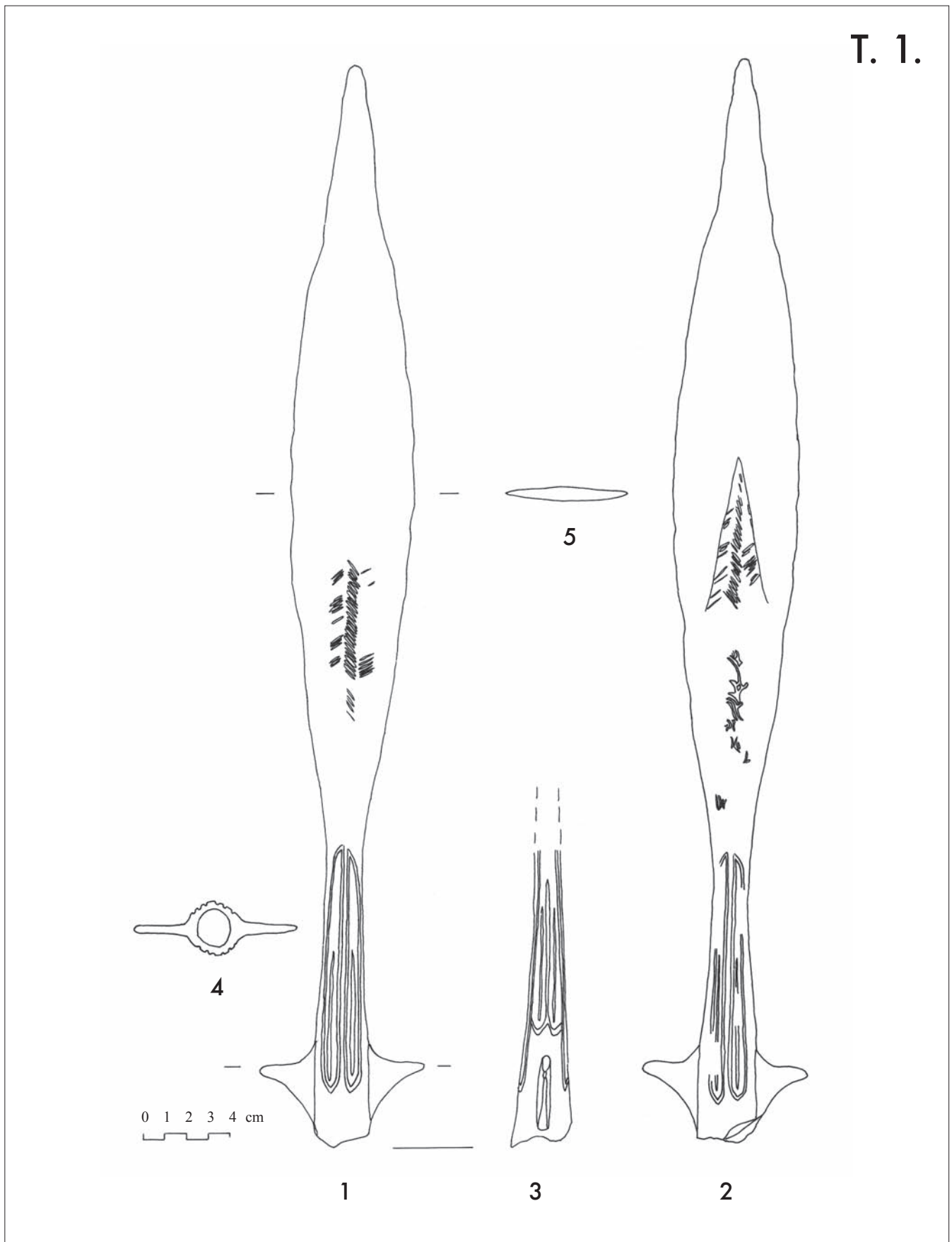

Tabla 1. – crtež koplja s krilcima iz šljunčare Jegeniš (Crtež: Kristina Jelinčić) – 1.- A strana; 2.- B strana; 3. – ukras na tuljcu – bočno; 4.- presjek tuljca; 5. – presjek lista

Tafel 1 - Zeichnung der Flügelanzie aus der Kiesgrube Jegeniš (Zeichnung von Kristina Jelinčić) 1. – A-Seite; 2. – B-Seite; 3. – Verzierung auf der Tülle – Seitenansicht; 4. – Querschnitt der Tülle; 5. – Querschnitt des Blatts